

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Diplomová práce

Právní předpoklady rodičovství

2010

Alena Patočková

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Diplomová práce

Právní předpoklady rodičovství

Vedoucí diplomové práce: **doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.**

Autorka diplomové práce: **Alena Patočková**

červenec 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Právní předpoklady rodičovství“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, ze kterých jsem pro svou diplomovou práci čerpala a to způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Doubravě dne 15. 7. 2010

.....

Alena Patočková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala

- ⊗ vedoucí diplomové práce - doc. JUDr. Sentě Radvanové, CSc.,
 - ⊗ otci - Mgr. Otakaru Patočkovi, psychologovi a personálnímu poradci,
 - ⊗ vedoucí advokátní kanceláře - Mgr. Markétě Pekařové, advokátce,
- všem za jejich čas, ochotu, vstřícnost a připomínky k mé diplomové práci.

A dále svým nejbližším za jejich morální podporu.

Úvod

Proč jsem si vybrala pro svou diplomovou práci téma „Právní předpoklady rodičovství“? Především jsem ve své práci chtěla zdůraznit, že rodičovství je významnou součástí lidského života, ve které jde o jednu z nejpodstatnějších sfér sebeuskutečnění člověka jako jedince v prostředí nazývaném společnost. Podle mého přesvědčení je výše uvedené téma opomíjeno, a to neprávem. Stát se rodičem a vykonávat všechna práva a povinnosti související s touto rolí není jednoduché, mj. i proto je potřebné dané sféře věnovat zvýšenou pozornost.

V porovnání s jinými právními úkony jako například koupí nemovitosti, reklamací movité věci, rozvodem, které jsou obecně známé nebo alespoň relativně snadno zjistitelné (například na internetu), existují právní instituty - jako je téma mé diplomové práce, ke kterým se jakýkoli odkaz, článek či jen obyčejná dobrá rada pro účastníky těchto právních vztahů, tj. rodičů a dětí, nehledá lehce. O kurzu rodičovství či přípravě pro budoucí rodiče jsem našla pouze jeden inzerát¹ nabízející přípravu na manželství a rodičovství, akreditovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pod č. j. 29 197/2005-25. Cílovou skupinou však nejsou budoucí rodičové, ale přednostně učitelé rodinné výchovy II. stupně základní školy a zvláštní školy, učitelé občanské výchovy a společenských věd gymnázií, středních škol a středních odborných škol, a dále výchovní poradci a vychovatelé. Cílem semináře je pomoci účastníkům při vedení dětí a dospívajících k uvědomění si hodnot manželství a rodičovství a ujasnění si předností harmonického manželství. Manželství by se mělo chápat jako nejpevnější a nejjistější právní svazek a zároveň jako optimální prostředí pro výchovu dětí, ve kterém se naplňují základní potřeby dítěte, vedle těch biologických například i potřeba bezpečí, jistoty, identity, ocenění, přijetí atd. Ze získaných podkladů jsem došla k závěru, že tento seminář není určen široké veřejnosti.

Jak se stát ideálním otcem či matkou často vídáme na titulních stranách periodik, ale nikoli jako komplexní, systematickou a seriózní studii. V současné době

¹ viz více na webové stránky www.freeteens.cz

máme možnosti se zdokonalovat v oblastech práva, ekonomiky, vědy, medicíny apod., ale komu například visí na zdi osvědčení, že 100 hodin svého volného času dobrovolně strávil v kurzu rodičovství, popřípadě kurzu zaměřeného na hledání smyslu života, osobního zdokonalování, učení se životnímu optimismu, spokojenosti či sebedůvěře?

Samotná praxe potvrzuje, že nepřipravenost osob vstupujících do výše uvedených společensko-právních rolí je alarmující, přesto ve společnosti převažuje názor, že otcem či matkou může být kdokoli. Ptám se proč? Vychází snad většina z představy, že v případě snadného početí dítěte je snadná i jeho následná výchova? Je to možný pohled na věc. Na základních školách se danému tématu nevěnuje žádný předmět, ve kterém by si žáci komplexně osvojili základy rodičovství a potřebné informace o jeho náročnosti a významu, o potřebě psychologicky i právně zralých rodičů, o finančních aspektech či právních souvislostech. V minulosti se objevily snahy a návrhy na uzákonění povinné rodičovské výchovy ve školách, ale neobstály argumentům typu - uzákonění by znamenalo zásah a vměšování se státu jako veřejnoprávní korporace do soukromoprávních úkonů každého jedince. Já jsem přesvědčena, že problém spočívá v nedostatečném vymezení hranic, které stát v rámci svých pravomocí vymezí a zákonně reguluje tak, aby bylo jasné a nezpochybnitelné, co je a co už není výhradně soukromoprávní sféra, která by byla přípustná veřejnoprávnímu omezení. Čímž by se v nejednom případě předešlo chybám, které je člověk během svého života schopen udělat a s jejichž dopady poté v menším či větším rozsahu bojují vedle chybných jedinců rovněž další účastníci společensko-právních vztahů - například děti, rodiče, širší rodina, spolužáci nebo spolupracovníci v zaměstnání.

Mohu-li si na tomto místě dovolit osobní poznámku, zmíním se o své vlastní rodině, ve které jsem se po dobu svého šťastného dětství a dospívání setkala se zodpovědným přístupem svých rodičů², z jejichž výchovy jsem načerpala mnoho cenných poznatků pro vlastní samostatný život, které mj. využiji při naplňování své budoucí rodičovské role.

² matka - učitelka v MŠ, otec - psycholog

1. Rodičovství

Účelem právní úpravy rodičovství je vymezení základního vztahu mezi rodiči na straně jedné a dětmi na straně druhé, tj. vzájemných práv a povinností rodičů a dětí v oblasti soukromého práva, jejichž důsledky zakládají významné právní účinky v oblasti práva veřejného³.

Právně relevantní rodičovství obsahuje všechny právní úkony spojené s výchovou⁴ dítěte vedoucí k utváření dítěte jako nezávislé osoby v osobnost se všemi jejími právy a povinnostmi. Rodičovství v právním slova smyslu začíná narozením dítěte (výjimkou je adopce). Rodičovství můžeme chápat jako jev, který je tu od samotného zrodu lidstva, neboť vzniká již od nepaměti, denně a výsledkem tohoto přirozeného mechanismu je zplození nového života, který je nutným předpokladem k zachování a přežití člověka jako jedince svého druhu v živočišné říši.

V důsledku civilizačního procesu uvnitř celé společnosti se její vývoj postupně institucionalizuje tak, že je nutné tento vývoj právně upravit. Obecně je rodičovství chápáno jako soubor právních norem, jenž upravuje vznik, změnu nebo zánik právních vztahů tak, aby bylo bez pochybností, co je právem a co povinností účastníků těchto vztahů.

Rodičovství je instituce, která nemá adekvátní alternativu⁵. Přejít od „nerodičovství“ k rodičovství má z právního hlediska individuálního života každého lidského jedince fatálnější význam než například vstup do manželství. „Osudovost rodičovství“ vychází ze specifické právní povahy, která se však v průběhu svého vývoje měnila, a to nejvýrazněji v 20. století. Dnešní tzv. biologická zralost nastupuje u dospívajících jedinců dříve, než jak tomu bylo u našich prarodičů či praprarodičů. Zatímco tzv. sociální zralost, popř. vyžralost se posouvá do pozdějšího věku žen a mužů. U našich praprarodičů nebylo výjimkou, že sotva, co se dívka stala ženou, si našla nějakého chlapce a většinou brzy otěhotněla, takže následovala veselka a často do devíti měsíců porod počatého dítěte. Dívky v dnešní době počínají menstruovat v

³ Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

⁴ viz Justičná revue č. 1/1990 - Arnoldová M.: Pojem výchova v rodinnon práve

⁵ viz Česká rodina: hodnoty, zájmy, strategie, vydaná spol. STEM za podpory Grantové agentury ČR

11 letech, přesto své první potomky rodí i po dosažení věku 30 let. Tuto nerovnováhu mezi biologickou a sociální zralostí nelze vždy považovat za pozitivní, přináší s sebou mnoho negativních důsledků, o kterých se zmíním níže.

Stát se rodičem v pozdějším věku není v dnešní době neobvyklé. Zralejší rodičovství skýtá naději, že dítě přišlo na svět plánovaně, tzn. v době, kdy se jeho rodičové dostatečně etablovali v základních sférách života a mají v potřebném rozsahu zkušenosti přínosné pro sebe i pro své dítě. Tzv. odložené rodičovství je v tomto případě pozitivní. Ale pozor na překročení hranice, za kterou se obtížně mění zaběhnutý styl života a dochází k tzv. odmítnutí rodičovské role. Rodina a děti mají v žebříčku životních cílů nebezpečné konkurenty. Jedním z nich je rostoucí nadměrná orientace na hmotné statky. Zaměření se na materiální blahobyt může být interpretováno jako příznačný rys moderní společnosti, jako činitel, který sice rozšiřuje škálu možností, ale současně snižuje význam přikládaný tradičním hodnotám. Podobně bychom mohli uvažovat o dalších atraktivních alternativách.

Rodičovství je právně nezastupitelné a nezrušitelné⁶ (otázkou faktického rodičovství se ve své práci nebudu zabývat s ohledem na téma své diplomové práce, přestože připouštím, že případy faktického rodičovství jsou jak v tuzemské, tak v zahraniční praxi poměrně časté). Na rozdíl od manželství, ze kterého je možné legálně a podle zákonem⁷ upraveného postupu vystoupit, z rodičovství právně vystoupit nelze - rodičem se člověk stává na celý život svůj anebo dítěte, přičemž zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZOR“) upravuje výjimky⁸. Pro současný životní styl - narozdíl od doby nedávno minulé - znamená permanence rodičovství značnou zátěž.

Právní předpoklady rodičovství tvoří samý základ pro nově narozené jedince v lidské společnosti, spočívající zejména v určení rodičovství ve formě mateřství na straně jedné a otcovství na straně druhé a jejich vzájemný vztah k dítěti, obsahující vzájemná práva a povinnosti rodičů a dětí.

⁶ s výjimkou adopce

⁷ tj. ZOR

⁸ viz § 42 an. ZOR

Touhu po roli rodičovské je možné realizovat v manželství i mimo něj. Rodičem se může stát každý v manželství, mimo něj, ba dokonce „jen tak“, tj. v případě, kdy spojení mezi budoucí matkou a otcem nelze definovat ani jako právní, ani jako faktický vztah - na mysli mám například problematiku znásilnění. Jde o banální konstatování, ale rodičem se člověk stane snadno a relativně rychle. Zcela jinou otázkou je, zda a nakolik je následně rodičovství naplněno po jednotlivých stránkách.

2. Mateřství

Do novely zákona č. 91/1998 Sb. se ZOR vyhýbal problematice mateřství s poukazem na zásadu římského práva „mater semper certa est, pater semper incertus est“⁹, v překladu „matka je vždy jistá, otec je nejistý“ a vystačil si s třemi zákonnými domněnkami otcovství. S postupným nárůstem nových lékařských poznatků v oblasti medicíny, především neplodnosti a asistované reprodukce, se tradiční římská zásada sama o sobě začala jevit nedostačující, obzvláště při dnešních možnostech určení otcovství, při kterých lze s téměř 100% jistotou vyloučit, zda testovaný muž je otcem narozeného dítěte, což je mj. právně významné pro určení otcovství, rodičovské zodpovědnosti, výživného apod. Novelou ZOR¹⁰ byl do textu zákona přičleněn § 50a, podle kterého matkou je žena, která dítě porodila. Toto ustanovení je významné, neboť je ustanovením kogentním, tzn. že se od něj nelze odchýlit. V případném možném soudním sporu o určení mateřství z asistované reprodukce mezi dárkyní vajíčka a ženou, která dítě porodila, stanoví ZOR po novele kogentně, kdo je matkou. Až na výjimky problémy při určení matky dítěte v praxi nenastávají, a to mj. z důvodu výše zmíněné novely ZOR, která souvisela s vývojem a poznatky v oblasti lékařské vědy, konkrétně v oblasti asistované reprodukce.

Mateřství, tj. právní vztah mezi matkou a dítětem, vzniká ex lege. Následná rodičovská zodpovědnost a s ní spojená práva a povinnosti vzniká rovněž ex lege, tedy za zákona, přičemž jedinou podmínkou je porod ženy, aby se mohla podle ZOR stát matkou. Matka se vždy stává zákonnou zástupkyní narozeného dítěte.

Jak matce, tak i otci obecně česká právní úprava neumožňuje jednostranně se vzdát rodičovské zodpovědnosti, ani ukončit rodičovství jako právní vztah mezi jedním z rodičů a dítětem, ani například změnit status dítěte¹¹.

Z platné právní úpravy vyplývá, že matka má právo žádat kdykoli o dodatečný zápis svého jména do matriky jakožto matky dítěte za podmínek, že předloží důkaz o

⁹ viz Právník 1970 - Fiala J., Steiner V.: Teoretické otázky určení mateřství podle čs. práva

¹⁰ viz Bulletin Advokacie 1986 - Handerka J.: K některým problémům určení a popření mateřství

¹¹ Správní právo č. 5-6/2003 - Mikule V.: Základy statusových práv v právu veřejném a přehled jejich současné úpravy

tom, že dítě porodila. V případě nedostatečného či pochybného důkazu, řeší daný spor příslušný soud¹².

Právní vztah matky a dítěte zaniká pouze v případě osvojení nezrušitelného. U zrušitelného osvojení lze v případě žaloby matky na určení mateřství osvojení zrušit.

2. 1 Porod s utajením totožnosti matky

Tzv. porod s utajením totožnosti matky¹³ zavedl zákonodárce do našeho řádu v souvislosti s zákonem č. 422/2004 Sb.¹⁴, o utajovaných porodech, ve znění pozdějších předpisů, kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, zákon č. 30/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů a zákonem č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, a to s účinností od 1. 9. 2004. Cílem tohoto zákona byla především ochrana „nechtěných“ dětí a zamezení jejich usmrcování matkami, a to způsobem, který by matkám umožňoval porodit dítě v nemocničním zařízení za odborné asistence bez toho, aby byla známa totožnost matky. Důvody, proč se zákonodárce touto oblastí zabýval, byly jednak faktické - časté nálezy novorozenců dětí u popelnic či na jiných místech, často již mrtvých, umrzlých, zmrzačených atp., jednak právní - zjednodušení a zároveň urychlení cesty k osvojení takových „nechtěných“ dětí, kdy by podle § 68a ZOR byl možný souhlas matky s osvojením již po šesti týdnech od porodu. Čímž by byla dána šance nechtěných dětem na spokojený život v náhradní rodině.

Porod s utajením totožnosti matky je laickou veřejností nazýván „utajeným porodem“, což je možné zkrácené označení. Tzv. „anonymní porod“ není označením pro výše uvedenou právní úpravu, český právní řád pojem anonymní porod nezná, tedy nejde o totožné označení pro porod s utajením totožnosti matky.

Základní podstatou porodu s utajením totožnosti matky je utajení totožnosti matky, která nechce být matkou novorozence dítěte, necítí se matkou být nebo prostě nemá

¹² Správní právo č. 5-6/2003 - Mikule V.: Základy statusových práv v právu veřejném a přehled jejich současné úpravy

¹³ Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

¹⁴ kterým se mění ZoPoZL

možnosti si dítě ponechat a zároveň nechce, aby se vědělo, že čekala dítě a nechtěla si ho nechat. Matka, která požádá o porod s utajením totožnosti matky, může být známa maximálně zdravotnickému zařízení, ve kterém své dítě porodí. Zákonná úprava spočívá v tom, že její totožnost má být utajena především v dokumentaci narozeného dítěte, resp. v jeho dokladech. Což v praxi je povinna nemocnice, popřípadě jiné zdravotnické zařízení matce zajistit. Nejedná se tedy o matku, která využije ve své situaci tzv. babyboxů - v této situaci není matka vůbec známa na rozdíl od porodu s utajením totožnosti matky - viz výše.

Právní úprava porodu s utajením totožnosti matky není šťastně zvolena - zákon č. 422/2004 Sb. je poměrně stručný, zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, sice byly novelizovány, ale ZOR zůstal nezměněn, což znamená, že neřeší následky právní úpravy porodu s utajením totožnosti matky podle zákona¹⁵. Pro příklad bych uvedla věk matky, který ZOR neřeší. Podle § 104 ZOR se použije OZ, který sice ve svém § 9 řeší daný problém, ale kdo posoudí, zda je matka rozumově a mravně vyspělá? Pro matky v kategorii od 16 do 18 snad, ale matky mladší 16 let? Pak ale v případě, kdy matka není způsobilá k právním úkonům, nemůže o utajení porodu požádat¹⁶. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu se ve svém § 67b odst. 20 zmiňuje o tom, že žena má právo na zvláštní ochranu své osobnosti, dále upravuje podmínky, za jakých žena porodí a podle kterých písemně požádá o utajení své osoby v souvislosti s porodem, což nelze u ženy, která je vdaná, má tedy manžela, kterému svědčí první zákonná domněnka otcovství.

I přes právní úpravu porodu s utajením totožnosti matky vzniká ex lege vztah matky k dítěti, tj. mateřství, jehož zánik je možný pouze nezrušitelným osvojením¹⁷, protože nedošlo v souvislosti s touto právní úpravou k novelizaci ZOR - viz výše. Nová právní úprava zasahuje do statusových práv dítěte, které jsou tak ohroženy - dítě sice má matku, pro kterou ze ZOR vyplývá povinnost se o dítě starat, ale to ji nezná. Dále má

¹⁵ zákon č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 20/1966 Sb., o péči a zdraví lidu, zákon č. 30/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů a zákonem č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

¹⁶ Hrušková, M. a kol - Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, Komentář, 4. vydání, C.H.Beck 2009

¹⁷ Hrušková, M. a kol - Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, Komentář, 4. vydání, C.H.Beck 2009

dítě právo znát její i totožnost otce, což však není splnitelné. Dochází tak k zásahu do práv zaručených Úmluvou o právech dítěte, ve které je mj. dítěti zaručeno v čl. 7 právo znát svou matku, což je mu ale není českou právní úpravou přiznáno. Takové dítě má status tzv. „nalezenec“, tj. dítěte s nezjištěnou totožností. Registrace nalezenec probíhá podle zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, podle kterého příslušný matriční úřad provede zápis dítěte tzv. nezjištěné totožnosti do knihy narození podle výsledků šetření orgánů Policie ČR a zprávy ošetřujícího lékaře, ve kterém musí být obsaženy údaje týkající se pohlaví dítěte a pravděpodobného datumu narození (v případě, kdy ho nelze zjistit, ho určí soud). Ostatní údaje se podle § 14 ZoMJP do knihy nezapiší, neboť například způsob určení jména dítěte tzv. nezjištěné totožnosti není v ZoMJP řešeno. Za tzv. obecné situace by dítě neslo jméno matky, což nelze v případě dítěte tzv. nezjištěné totožnosti použít, protože jméno matky má zůstat utajeno, jinak by byl popřen význam utajených porodů. Zde znova narážíme na chybnou novelizaci ZOR, neboť právní úprava porodu s utajením totožnosti matky je v rozporu s § 50a ZOR. Důsledkem nedokonalé právní úpravy je porušení čl. 7 Úmluvy o právech dítěte¹⁸ (dále jen „Úmluva“), který zaručuje každému dítěti právo na jméno, státní příslušnost, právo na registraci ihned po narození, a pokud je to možné i právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Zde bych však poukázala na širokou možnost výkladu.

Závěrem bych shrnula, že pro děti narozené tzv. porodem s utajením totožnosti matky se použije stejná právní úprava jako pro nalezené děti. Sice při porodu s utajením totožnosti matky není matka neznámá, ale její totožnost zůstává utajená. Čímž zákonodárce zařadil právo matky nad zájem práva dítěte na jméno, které je ústavně zaručeno¹⁹.

¹⁸ přijatá federálním ministerstvem zahraničních věcí ČSFR dne 20. 11.1989, ratifikovaná 8. 4. 1991 a publikovaná jako sdělení č. 104/1991 Sb.

¹⁹ viz čl. 10 Ústavy - podle čl. 10 Úmluvy o právech dítěte

2. 2 Surogační mateřství

2. 2. 1 Současný stav v České republice

Právní úprava považuje surogační mateřství za jednu z léčebných metod asistované reprodukce, spočívající v odebrání vajíčka ženě s nefunkční či chybějící dělohou a následné umělé oplodnění spermiemi muže, a to buď manžela, druha či anonymního dárce. Do této fáze je postup obdobný s postupem při asistované reprodukci. Účelem surogačního mateřství je „odnošení a porození“ vzniklého plodu jinou ženou, tzv. surogační matkou, než tou, která poskytla svůj genetický materiál, a následné předání dítěte po porodu jeho biologickým rodičům. Podle současné platné a účinné právní úpravy nemá biologická matka šanci získat své biologické dítě²⁰, pokud jí ho surogační matka, tzn. „rodička“ odmítne po porodu vydat²¹. Předchozí dohoda mezi surogační (nebiologickou) matkou a matkou biologickou o předání dítěte po narození je irelevantní a soudně nevymahatelná²². Co dělat v případě, když nebiologická, tj. surogační matka pod tíhou dojetí ze svého devět měsíců nošeného a poté odrozeného dítěte, podlehně svým hormonálním změnám vyvolaných těhotenstvím a porodem a rozhodne se dítě biologické matce nevydat? Biologická matka, resp. biologičtí rodičové (vyloučen není ani pár lesbický) mají sice „právo na dítě“, které však patří mezi tzv. práva virtuální²³ (podobně jako právo na práci) a ty jsou „až“ za základními lidskými právy.

Dítě není komodita, kterou si je možné pořídit, když se „člověku zachce“ nebo „když má chuť či peníze“. Dítě je lidská bytost, člověk, osobnost se všemi právy, které je mu společnost povinna zaručit. Proto by případná dohoda o předání dítěte odporovala základním ústavním zásadám, neboť by v případě uzavření takovéto dohody bylo s dítětem nakládáno jako s věcí, přitom dítě jako lidské tělo nemůže být předmětem

²⁰ Právo a rodina č. 10/2006 - Kodriková Z.: Matka vždycky jistá?

²¹ viz § 50a ZOR

²² Právní fórum č. 4/2007 - Frinta O.: Asistovaná reprodukce - nová právní úprava

²³ Právo a rodina č. 10/2006 - Kodriková Z.: Matka vždycky jistá?

vlastnictví, a proto jsou smlouvy narušující občanské právo nevynutitelné²⁴. Nemluvě o tom, že by byly v rozporu s dobrými mravy.

Problematiku surogačního rodičovství zákon ani jiný právní předpis²⁵ České republiky neřeší. V praxi se nastalá situace řeší prostřednictvím institutu osvojení, o kterém rozhoduje soud, a to tak, že surogační matka, která dítě porodila, uvede do kolonky „otec“ jméno biologického otce dítěte a ten pak požádá soud, aby mu dítě svěřil do péče. Tímto postupem se biologický otec stává otcem právním podle druhé zákonné domněnky otcovství podle § 52 odst. 1 ZOR²⁶. Ten samý postup není možný pro biologickou matku. V situaci, kdy se například surogační matce narodí dítě s určitou vadou a biologičtí rodiče si jej odmítnou převzít, je matkou žena, která ho porodila²⁷, v tomto případě zase surogační matka nemá zajištěnou podle ZOR pomoc v případě, kdy biologičtí rodičové odmítnout dítě ať už z jakéhokoli důvodu převzít. Biologická matka až do porodu surogační matky zůstává v nejistotě, jestli své biologické dítě získá a naopak surogační matka zase nemá do porodu jistotu, zda si dítě nebude muset nechat. Podle podmínek jde o právní režim osvojení, avšak s jiným účelem, než je účelem osvojení. Prostřednictvím osvojení se má v první řadě zajistit dítěti, které nemá rodiče, vhodné rodinné prostředí, zatímco při surogačním mateřství se stane, že dítě má fakticky 2 matky²⁸ a podle konkrétního případu dokonce může mít i dva otce - biologického (například dárce spermií) a právního.

Česká republika v současné době nedisponuje zákonnou úpravou²⁹, která by surogační mateřství právně řešila. Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo spravedlnosti se do budoucna zavázaly, že právně ošetří vztahy mezi biologickou a surogační matkou. Jednou z možností je přijetí samostatného zákona anebo jednotlivých novel současných právních předpisů³⁰. Druhá varianta je podle Ministerstva spravedlnosti pravděpodobnější. Poté, co se nejdříve postupně vyjádří

²⁴ Zdravotnické právo 5-6/1998 - Radvanová S. - Kdo jsou rodiče dítěte - jen zdánlivě jednoduchá otázka

²⁵ viz Právní obzor 1986 - Handerka J.: Surogační mateřství

²⁶ viz více kapitola 1. 3. 2 Druhá domněnka otcovství

²⁷ viz § 50a ZOR

²⁸ Právní fórum č. 4/2007 - Frinta O.: Asistovaná reprodukce - nová právní úprava

²⁹ viz Právo a rodina č. 6/2001 - Nová H.: Kyselá jablka rodinného práva

³⁰ ZOR, ZoPoZL, ZOSPOD

právníci, lékaři, psychologové, sociologové a další odborníci na zdravotnické právo a etiku a shodnou se na:

- otázky účelu surogačního mateřství - pouze z důvodů medicínské indikace (například vrozené nebo získané poškození dělohy, srdeční vada, kvůli níž by těhotenství ohrozilo zdraví rodičky nebo plodu apod.) nebo i z důvodů tzv. sociálních (například neochota přerušit kariéru, strach z porodu, tendence užívat si života, obava z poškození postavy apod.),
- otázky komercializace surogačního mateřství,
- otázky obligatornosti písemné formy atd.
- otázky tzv. vymahatelnosti obsahu smlouvy o předání dítěte u soudu v případě, že by si surogační matka chtěla dítě ponechat³¹,

(otázky týkající se tzv. technických požadavků na budoucí právní úpravu)

- právní úpravě vztahu mezi biologickou a surogační matkou,
- otázky smluvní podoby vztahu³² a požadavku morálnosti a etičnosti každé smlouvy uzavřené mezi oběmi stranami,
- otázky účastníků smlouvy o surogačním mateřství,

(otázky týkající se právního vztahu obecně a jeho účastníků)

- otázky ne/možnosti přímé příbuznosti s biologickou matkou,
- otázky ne/možnosti stýkání se s rodinou biologických rodičů dítěte,

(otázky týkající se právního vztahu k biologickým rodičům)

- otázky možnosti vzdát se práva na dítě po porodu a případné neplatnosti smlouvy
- otázky formy a výši odměny surogační matce³³,

(otázky týkající se právního vztahu k surogační matce)

Objednatelským neplodným biologickým párem by zřejmě byli jen manželé s trvalým pobytem v České republice. Pokud by surogační matka mohla být i vdaná žena, byl by nutný informovaný souhlas jejího manžela s tím, že manželka porodí

³¹ viz více webové stránky www.lidovenoviny.cz ze dne 2. 9. 2009

³² viz více webové stránky www.portal.justice.cz

³³ například otázka, zda by odměna za poskytnutou službu spočívající v odnošení a porození dítěte kvalifikovala trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

cizí dítě, respektive dítě, jehož faktickým otcem nebude manžel surogační matky, kterému by jinak po právu svědčila první domněnka otcovství.

Česká republika dosud nezlegalizovala metodu surogačního mateřství. V praxi však tato metoda existuje. O surogačním mateřství se dlouho nemluvilo a lékaři ji prováděli v jakémsi právním vakuu či dokonce tajně, protože biologičtí rodiče a surogační matky nejsou zatím právně chráněni. Všechny tři strany, tj. biologičtí rodiče, surogační matka a lékař, popř. klinika nejednají protiprávně, ale protože předestřená situace není právně dovolená, ale ani zakázána, z opatrnosti se k ní otevřeně nehlásí. Výjimkou je klinika ve Zlíně, která surogační mateřství provádí a která mj. přiznává, že od roku 2004 již pomohla 11 párům, které si přivedly surogační matku. Nejstaršímu takto narozenému dítěti, které by se nikdy nemohlo své biologické matce narodit, protože neměla dělohu, je dnes pět let.

Statistiky uvádějí, že průměrně deset dětí v naší zemi porodí surogační matky. Ty však neobcházejí kliniky a nenabízejí své služby - z důvodu, aby nebyly nařčeny z obchodování s dětmi. Biologičtí rodiče si náhradní matky hledají sami. Podle zahraničních průzkumů jde většinou o výpomoc v rodině, kdy se surogační matkou stává příbuzná, sestra, švagrová, dokonce jsou známy i případy, kdy neplodné dceři vypomůže její vlastní matka a porodí z biologického hlediska své vlastní vnuče, z právního ovšem své dítě.

Pro zajímavost bych na tomto místě uvedla, že odměna za „službu“ surogační matce se pohybuje ve statisících korun českých, tj. kolem čtvrt až půl milionu korun.

2. 2. 2 Současný stav ve světě

Institut surogačního mateřství v posledních letech dává šance pořádit si vlastní biologické dítě párům, které nemohou počít přirozenou cestou či klasickými metodami asistované reprodukce a nechtějí adoptovat cizí dítě. Přesto, že institut surogační matky vyvolává řadu etických, psychologických a právních problémů, zdají se možnosti moderních poznatků a technik oborů lékařské vědy v oblasti neplodnosti neomezené.

Co se týká situace ve světě - většina zemí k tomuto institutu dosud oficiálně

zaujímá negativní stanovisko. V některých zemích je institut náhradní matky výslovně zakázán. Na druhou stranu legální je ve třech evropských státech - Velké Británii, Rusku a Řecku³⁴, dále pak v Indii a v některých státech USA.

V současné době je nejznámější celebritou, která si pomocí této metody pořídila se svým manželem Matthewem Broderikem dvojčata dcery Marion Loretta Elwell a Tabitha Hodge, jež se narodila náhradní matce dne 22. června 2009, herečka Jessica Sarah Parker³⁵. Bulvární noviny tvrdí, že si dalšími dětmi chtěla udržet svého manžela, ale sama nebyla ve svých 43 letech schopna přirozeně otěhotnět.

J. S. Parker a jiné tzv. objednatelské páry si najdou tzv. surogační matku, se kterou sepíší smlouvu o surogačním mateřství, spočívající v následujících stádiích - těhotenství, porod a případná rekonvalescence surogační matky. Surogační matka se nechá oplodnit - v případě plodnosti muže z objednatelského páru jeho genetickým materiálem. V případě zdařilého otěhotnění dítě ve svém těle odnese a porodí. Podle smlouvy do určitého smluveného času novorozené dítě předá objednatelskému páru. Na smluvní volnosti obou stran jsou oblasti týkající se, zda a v jaké výši objednatelský pár zaplatí surogační matce po dobu těhotenství odpovídající péči, zda tomu bude i nějaký čas po porodu, uhradí-li případnou rekonvalescenci atd. Dále se mohou obě strany ve smlouvě zavázat k určité výši finanční náhrady za porození a následné předání dítěte apod.

Tato smlouva řeší zákonem neupravenou oblast legalizace rodinného svazku s dítětem. Ve většině případů - je-li muž z objednatelského páru biologickým otcem novorozeného dítěte - uzná své otcovství k dítěti a žena z objednatelského páru si dítě následně osvojí, ač je jeho biologickou matkou. V případě, že ani jeden z objednatelského páru není biologickým rodičem, mají možnost si dítě osvojit společně. K souhlasu s osvojením dítěte se surogační matka zaváže již ve smlouvě.

Přesto však v situaci, kdy se surogační matka, ať již vlivem hormonálních změn způsobených porodem či její snahou vydělat na bohatém neplodném páru, rozhodne, že si dítě ponechá, má podle příslušných amerických platných zákonů na své rozhodnutí právo. A objednatelský pár není oprávněn dítě, pokud není jeden z

³⁴ tzn. i na části Kypru

³⁵ viz více webové stránky www.osobnosti.cz/S.J.Parker

objednatelského páru jeho biologickým rodičem, po surogační matce vymáhat, a to ani soudní cestou. Právní úprava vychází z předpokladu, že nikoho nelze nutit podstoupit surogační mateřství, ani nutit ke vzdání se dítěte, které surogační matka devět měsíců nosila ve svém těle a pod svým srdcem. Ale na druhou stranu nelze nutit ani objednatelský pár, aby převzal a následně asi osvojil „cizí“ dítě, resp. dítě, kterému neposkytl svůj biologický materiál. Jiný možný způsob než legalizovat tento vztah cestou osvojení není možný.

Ve Velké Británii se náhradní mateřství provádí už od roku 1984, nejstaršímu „náhradně“ narozenému „dítěti“ je 26 let. Biologičtí rodičové a surogační matka uzavírají smlouvu, která neurčuje, že surogační matka musí dítě vždy odevzdat biologickému páru. O tom rozhodne až soud za splnění určitých podmínek. Dále je podle smlouvy nutné před zákrokem provést různá vyšetření. Odborníci například navštěvují rodiny obou matek - surogační i objednatelské (která může být i matkou biologickou) a zjišťují, zda o zákrok obě ženy opravdu stojí, zda například surogační matka není narkomanka, která si chce uvedeným způsobem jen vydělat peníze. Také se důsledně prověřuje, zda biologická žena opravdu nemůže odnést a porodit své dítě atd.

Legálně si pronajmout dělohu tzv. „zástupné“ matky lze mj. v Indii. Chudá Indie se od roku 2002 stala hlavním cílem západních neplodných párů, neboť zde je možné nejen koupit ledvinu k transplantaci za 5000 liber, ale sehnat i nejlevnější surogační matky.

Náhradní mateřství je výslovně zakázáno například v Japonsku nebo v Austrálii, kde je komerční surogační mateřství dokonce trestným činem.

V řadě evropských zemí, například ve Francii, Polsku, Rakousku, Německu, Španělsku, Švýcarsku, Dánsku, Nizozemí či Chorvatsku je surogační mateřství nelegální.

O nedostatečné či chybějící právní úpravě surogačního mateřství nás přesvědčuje řada příkladů ze zahraniční praxe. Bezprecedentní případ řešil Varšavský soud v Polsku. Měl rozhodnout, komu připadne dítě, které odnášela surogační matka Beata Grzybowska poté, co si bezdětný pár z Varšavy „pronajal“ její dělohu za dvě stě tisíc korun. Lékaři zavedli oplodněné vajíčko a ona porodila zdravého chlapečka.

Začala se cítit jako matka a dítě si chtěla ponechat. Podle znalců polského práva má větší šanci v boji o dítě uspět surogační matka. V červnu 2009 tamní zákonodárci schválili novelu zákona o rodině, podle které je matkou žena, která dítě porodila.

3. Otcovství

Právní úprava určování otcovství se v ZOR nachází od samého počátku³⁶. Určování otcovství je složitější³⁷ než určování mateřství - už historické zkušenosti poukazují, že označit správného otce zpravidla nelze jednoznačně. Proto ZOR stanovil tři vyvratitelné právní domněnky určení otcovství ve své hlavě třetí, které určují, koho ZOR za otce novorozeného dítěte považuje.

Právní domněnky otcovství³⁸ jsou určitá pravidla, která vycházejí z obecných zkušeností, na základě kterých se určuje okruh možných otců, a to za cílem poměrně rychlého zaručení práv dítěte - například práva znát své biologické rodiče, práva být registrováno apod. Domněnky otcovství nastupují po sobě vždy, když nelze předcházející právní domněnku uplatnit, jsou v tzv. poměru subsidiarity, což znamená, že druhá domněnka se uplatní pouze v případě, kdy nelze použít první domněnku. První domněnka otcovství má tedy při zákonem splněných podmínkách přednost před druhou a třetí domněnkou, které v konkrétním případě pozbývají svého účelu. V případě, že nelze uplatnit první domněnku otcovství, nastupuje druhá zákonná domněnka a třetí pozbývá účelu. Pokud nelze uplatnit první, ani druhou domněnku, aplikuje se třetí domněnka otcovství.

Není možné, aby k témuž dítěti bylo určeno otcovství podle dvou, popř. tří zákonných domněnek současně. Je vyloučené určit otcovství zároveň podle druhé i třetí domněnky, neboť druhá domněnka má přednost před třetí, resp. první domněnka před domněnkou druhou a třetí.³⁹

3. 1 První domněnka otcovství

První domněnka otcovství podle § 51 ZOR svědčí vždy manželovi matky, přičemž do rodného listu se manžel matky zapíše vždy - bez ohledu na to, zda je skutečným

³⁶ účinnost ZOR nastala 1. 4. 1964

³⁷ viz „pater semper incertus est“

³⁸ Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

³⁹ viz rozhodnutí č. 1/1965 Sbírkou soudních rozhodnutí

biologickým otcem. Jedinou podmínkou je, že matka dítěte je vdaná, resp. že předtím, než porodila, uzavřela platné a dosud trvajících manželství. První domněnka otcovství vychází ze samotného účelu manželství, které je podle § 1 odst. 1 ZOR trvalým společenstvím muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem a podle § 1 odst. 2 ZOR je jeho hlavním účelem založení rodiny a řádná výchova dětí.

ZOR vychází z pravděpodobnosti, že pokud se dítě narodí v manželství, je jeho zploditelem manžel matky. Uvedenou konstrukcí je chráněno novorozené dítě, neboť hned od jeho narození jsou takto založena jeho práva a z toho vyplývající jeho vztah s matkou, tzv. mateřství a s otcem, tzv. otcovství. V situaci, že se dítě narodí v manželství, se automaticky uplatní první domněnka otcovství, tj. za otce se považuje manžel matky, což je ve většině případů v souladu se skutečným stavem věci - manžel matky bude biologickým otcem. Tato konstrukce vzniká *ex lege*⁴⁰. Účastníci těchto právních vztahů nemají povinnost cokoli dokazovat, ZOR zde nestanoví povinnost zkoumat, zda manžel je skutečný dárce biologického materiálu nebo zda spolu manželé vedou intimní život apod. První právní domněnka se uplatní bez dalšího. Taktéž matriční orgány se při aplikaci této zákonné domněnky nezabývají tím, kdo je biologickým otcem, „jen“ do kolonky otce zapíše manžela matky, popř. bývalého manžela, a to i bez jeho souhlasu - jen na základě předloženého oddacího/úmrtního listu, příp. rozsudku o rozvodu a rodného listu.

ZOR stanoví časovou působnost první zákonné domněnky otcovství, která je vázána na trvání manželství, a to od okamžiku uzavření manželství do uplynutí třetího dne po zániku manželství či po jeho prohlášení za neplatné. Lhůta 300 dní počíná běžet od právní moci rozsudku o rozvodu, popř. prohlášení o neplatnosti manželství. Časová působnost je prolomena uzavřením nového manželství, tzn. pokud se matka dítěte po rozvodu znovu provdá, pak bude v matrice jako otec uveden její nový manžel⁴¹, resp. pozdější manžel ženy, která dítě porodila, neboť toho ZOR považuje za otce. Pokud by však nový manžel úspěšně popřel své otcovství podle této zákonné domněnky, subsidiárně by první zákonná domněnka svědčila bývalému manželovi.

⁴⁰ viz hlava třetí ZOR

⁴¹ viz § 51 odst. 2 ZOR - tzv. 1. domněnka otcovství

První domněnka otcovství se uplatní i vůči bývalému manželovi⁴², a to za splnění podmínky, že k narození dítěte došlo do třístého dne po zániku manželství, resp. v případě rozvodu manželství do třístého dne od právní moci rozsudku o rozvodu manželství, popřípadě úmrtím jednoho z manželů, popř. prohlášením jednoho z nich za mrtvého, pokud smrt nelze stanovit jiným způsobem. Uvedené platí i do třístého dne po nabytí účinnosti pravomocného rozhodnutí soudu o neplatnosti manželství, ačkoli obecně se takové „manželství“ považuje za neuzavřené od samotného počátku. V případě, že by se dítě narodilo např. týden po uzavření manželství, je otec jistý, resp. je určen a do matricy zapsán manžel matky.

První zákonná domněnka otcovství je považována za hlavní, proto je také označována jako první. Koncipována je jako vyvratitelná. Vyskytuje se nejčastěji, i když s ohledem na klesající počty uzavření manželství a rostoucí počet nesezdaných párů roste význam i výskyt druhé zákonné domněnky otcovství.

K nejdůležitějším právním účinkům této první domněnky otcovství patří při jejím vzniku současně vznik rodičovské zodpovědnosti vůči narozenému dítěti.

Závěrem bych ještě chtěla zopakovat, že v okamžiku, kdy se uplatní tato první zákonná domněnka otcovství, nelze uplatnit domněnku jinou, tj. domněnku druhou nebo třetí. Zjednodušeně řečeno - v případě provdané matky nelze uplatnit druhou ani třetí zákonnou domněnku otcovství.

3. 2 Druhá domněnka otcovství

Druhá domněnka otcovství podle § 52 ZOR spočívá v souhlasném prohlášení rodičů dítěte, tj. ženy a muže, že souhlasně prohlašující muž je otcem dítěte. Tato právní domněnka není uplatňována ex lege, jak je tomu u první domněnky otcovství. Nastupuje za podmínky, že se neuplatnila domněnka první, která svědčí manželovi matky, tedy v případě, kdy manželství nebylo uzavřeno, matka dítěte není provdána nebo otcovství bylo pravomocně popřeno. Druhá domněnka otcovství se uplatní u dětí narozených mimo manželství. Právní úpravou první a druhé domněnky otcovství je zaručena

⁴² viz § 51 odst. 1 ZOR - tzv. 1. domněnka otcovství

rovnoprávnost dětí narozených v i mimo manželství, deklarovaná v mezinárodních smlouvách i zaručená LZPSV, která je součástí ústavního pořádku České republiky.

Souhlasné prohlášení je právní úkon, resp. jsou to dva jednostranné právní úkony muže, tj. otce dítěte a ženy, tj. matky dítěte. Vzhledem k tomu, že jde o dva jednostranné právní úkony, nevztahují se na ně ustanovení o smlouvách ani promlčecí lhůty. Rodiče proto mohou takto dobrovolně založit otcovství kdykoli během svého života. Prohlášení musí být učiněno ústně, srozumitelně, určitě a vážně. Jde o jednoznačný projev vůle obou rodičů, který směřuje k vzniku vzájemných práv a povinností, které jsou právními předpisy s takovýmto projevem vůle spojovány. Tento projev vůle není v ZOR upraven, proto v § 104 ZOR subsidiárně odkazuje na právní úpravu OZ, konkrétně § 37 an. OZ. Pokud by právní úkon neměl náležitosti podle § 37 an. OZ, nejednalo by se o souhlasné prohlášení a tudíž by nešlo o platný právní úkon. Otcovství určené tímto způsobem se provádí na matričním úřadu nebo u Okresního, popř. Obvodního soudu. U počatého dítěte lze zvolit jakýkoli matriční úřad či soud, k narozenému dítěti lze souhlasné prohlášení učinit na matričním úřadě, kde je dítě zapsáno do knihy narození nebo na Okresním, popř. Obvodním soudě obvykle určeném podle trvalého bydliště dítěte. Prohlášení matky po porodu dítěte v nemocničním zařízení není považováno za souhlasné prohlášení podle § 52 ZOR. Souhlasné prohlášení lze učinit tedy nejen vůči dítěti narozenému, ale i k ještě nenarozenému, avšak již počatému. Souhlas před početím je irelevantní⁴³. Podle § 52 odst. 2 ZOR je nutné, aby prohlášení nezletilého rodiče o otcovství bylo učiněno vždy jen před soudem. Prohlášení může učinit každý muž, nezkoumá se například to, zda je biologicky či jinak schopen plnit reprodukční funkci. Povinnost zkoumat vztah muže k dítěti není uložena soudům, ani matričním úřadům. V případě, kdy muž prokazatelně nemůže být otcem dítěte a oba prohlašující si toho jsou vědomi, jde o obcházení zákona, což v praxi může být řešením u tzv. surogačních matek⁴⁴.

Souhlasné prohlášení příslušný orgán nepřijme v případě:

- a) kdy je možné otcovství určit podle první zákonné domněnky

⁴³ Správní právo č. 5-6/2003 - Winterová A.: Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek

⁴⁴ viz kapitola 2. 2 Surogační mateřství

- b) kdy je otcovství prohlašujícího muže absolutně vyloučeno (například v případě právní moci rozsudku, na základě kterého byl takový muž vyloučen jako možný otec dítěte)
- c) pochybností na straně domnělého otce (například vysoký věk, trvalé bydliště v zahraničí atd.), čímž však nelze nahrazovat řízení o popření otcovství před příslušným soudem.

Problém může nastat v případě, kdy souhlasné prohlášení učiní k jednomu dítěti více mužů, přičemž právní následky mohou nastat jen u jednoho takto souhlasně prohlašujícího muže, resp. otce. Konkurenci více souhlasných prohlášení ZOR neřeší. Pravidlo přednosti je možné uplatnit pouze v případech souhlasných prohlášení učiněných po narození dítěte, v případě prohlášení před porodem dítěte se má za to, že všechna případná prohlášení vznikla ke stejnému okamžiku, tj. k narození dítěte. Z čehož vyplývá, že takto učiněná souhlasná prohlášení se považují za neurčitá a otcovství musí určit soud v paternitním sporu. V praxi se stává, že někdy si ani matka sama není jistá, kdo je otcem jejího dítěte.

V případě, kdy rodiče souhlasně prohlásí své rodičovství podle druhé zákonné domněnky a matka se posléze vdá za jiného muže, než se kterým učinila souhlasné prohlášení o otcovství, má podle § 51 ZOR přednost první zákonná domněnka otcovství, tj. otcem bude manžel matky.

Při narození se dvou či více dětí, se otcovství prohlašuje vždy ke každému narozenému dítěti zvlášť, sice odlišné otcovství je u vícečetného porodu vysoce nepravděpodobné, přesto ho však nelze vyloučit. Technicky možné je to u asistované reprodukce.

3. 3 Třetí domněnka otcovství

Třetí právní domněnka určení otcovství podle § 54 ZOR spočívá v určení otcovství soudem. V občansko-právním řízení připadá tato domněnka v úvahu až v situaci, kdy nebylo možné určit otcovství podle dvou předchozích domněnek.

Již v starověkém Římě platila domněnka, že otcem dítěte, které se narodilo v rozmezí po 181. dni od uzavření manželství a do 10 měsíců po jeho zániku, je manžel

matky. V praxi se vycházelo z minimální a maximální doby těhotenství, přičemž se počítalo s tím, že dítě mohlo být počato i poslední den trvání manželství. Tuto domněnku však bylo možné vyvrátit, pokud manžel prokázal, že dítě nezplodil, proto se tato domněnka označuje jako vyvratitelná. Skutečnost, že manžel nemohl dítě zplodit, nebyla relevantní, automaticky se za otce považoval do té doby, dokud nebylo vydáváno speciální rozhodnutí, že se za otce nepovažuje, resp. že úspěšně své otcovství popřel.

Tato třetí zákonná domněnka se uplatní mj. v případě, kdy je manželství prohlášeno za neplatné, což neplatí pro manželství neexistující, tzv. putativní.

Právní účinky této domněnky zanikají v případě, že se dítě narodilo do uplynutí 180. dne po uzavření manželství a manžel matky u soudu své údajné otcovství úspěšně popřel, a to dnem právní moci rozsudku o popření otcovství.

Podle § 52 odst. 2 ZOR se podle třetí zákonné domněnky za otce považuje muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto osmdesát a více než tři sta dnů, pokud jeho otcovství závažné okolnosti nevylučují. Vychází se z předpokladu, že k porodu dochází mezi šestým a desátým měsícem od početí a je-li v řízení před soudem prokázáno, že došlo mezi matkou dítěte a označeným otcem k pohlavnímu styku, bude muž určen otcem dítěte rozhodnutím soudu, pokud neprokáže, že jeho otcovství je vyloučeno (například z důvodu neplodnosti, prokázáním, že otcem je někdo jiný apod.). Časové rozmezí spočívající v stanovení tzv. rozhodné doby je významné zejména při dokazování v řízení před soudem v paternitním sporu. Rozhodná doba je doba, od které neprošlo do narození dítěte méně než 180 a více než 300 dní. V případě tzv. paternitního sporu, kdy žalovaný neunesse důkazní břemeno a nevyvrátí třetí zákonnou domněnku, rozhodne příslušný Okresní, popř. Obvodní soud (dále jen „soud“) rozsudkem o tom, že žalovaný muž je otcem dítěte a okamžikem právní moci tohoto rozsudku se z vyvratitelné třetí zákonné domněnky stane domněnka nevyvratitelná. Tyto právní účinky lze zvrátit jen cestou mimořádného opravného prostředku.

Návrh na určení otcovství podle § 54 odst. 1 ZOR jsou oprávněni podat dítě, matka i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Pro podání návrhu neplynou žádné

lhůty. Aktivní legitimace náleží matce a dítěti od počátku účinnosti ZOR⁴⁵. Otcí, resp. muži, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, je návrh na určení otcovství umožněn podat od 1. 8. 1998, tj. od účinnosti novely zákona č. 91/1998 Sb. Naopak v případě, kdy žalobu podá matka, je pasivně legitimován muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Dítě v takovém případě má postavení vedlejšího účastníka s tím, že musí být povinně zastoupeno opatrovníkem, který bude hájit jeho zájmy. Zpravidla jím bývá orgán sociálně právní ochrany dětí. Pokud žalobu podává za dítě opatrovník, může tak učinit i proti vůli matky. V opačném případě, bude-li žalobce muž, bude na straně žalované matka i dítě, opět zastoupené opatrovníkem. V takovém případě soud zkoumá, nejsou-li zde podmínky pro souhlasné prohlášení rodičů podle § 52 ZOR.

V praxi je možné, že bude podáno více žalob na více mužů. Při splnění obecných náležitostí žaloby, tj. například identifikace žalovaného atd., není důvod⁴⁶ ostatní žaloby zamítat. Je na soudním zvážení, zda se každou žalobou bude zabývat zvlášť nebo všechny žaloby spojí v jedno řízení nebo zvolí postup podle § 109 odst. 2 písm. c) o.s.ř. a řízení přeruší do doby, než bude vyřešena otázka otcovství v jednom z řízení.

Významným důkazním prostředkem v dnešním případném paternitním sporu je nová možnost analýzy DNA, prostřednictvím které se identifikuje biologické rodičovství. Tímto způsobem je zaručeno mj. i právo dítěte znát svůj biologický původ. Vzhledem k výše uvedenému důkaznímu prostředku lze již v dnešní době třetí zákonnou domněnku považovat za překonanou. V paternitním sporu v řízení před příslušným soudem se sice zkoumá, zda muž souložil v rozhodné době s matkou dítěte, ale ve většině případů prostřednictvím znaleckých posudků⁴⁷ - z oboru hematologie spočívají v krevních rozborech matky, potenciálního otce a dítěte. V oboru gynekologie pak půjde o znalecké posudky týkající se ověření, v kterém týdnu se dítě narodilo. Sexuologický posudek pak směřuje ke zjištění, zda označený muž je schopen zplodit dítě. Posudky z oboru lidské genetiky spočívají ve srovnávání tělesných znaků účastníků a spolehlivější metodě profilování DNA podle tzv. DNA analýzy. Zpravidla soud nařídí znalecký

⁴⁵ účinnost ZOR nastala 1. 4. 1964

⁴⁶ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck, Praha 1999

⁴⁷ viz www.babyweb.cz/Clanky/a123-Urceni-otcovstvi.aspx?s=136

posudek, a to nejčastěji z oboru genetiky nebo hematologie. V současné době je schopnost vyloučit nebo určit otcovství mimořádně vysoká - téměř 100%. Tyto posudky však nejsou levné a platí je ten, kdo v paternitním sporu prohraje. Na základě rozhodnutí soudu je dítěti vydán nový rodný list.

Soud stanoví znalce podle své úvahy tak, aby co nejspolehlivěji mohl dospět k rozhodnutí. Vypracování znaleckého posudku mohou navrhnout i účastníci řízení, popř. se vyjádřit k osobě znalce a znaleckému posudku. K vyloučení otcovství nemůže dojít jen na základě tvrzení muže, že matka v rozhodné době souložila ještě s dalšími partnery. V soudní praxi se takto označený muž/označení muži (což není vyloučeno, že za potencionálního otce je označeno byť v jednom návrhu žaloby více mužů⁴⁸) vyslechnou a případně je jim rovněž stanovena povinnost podstoupit určitá vyšetření pro účely vypracování znaleckého posudku (viz výše - v první řadě test DNA).

Příslušný soud vynese rozsudek, kterým určuje, že žalovaný muž je otcem dítěte, pokud na základě dokazování nebyl prokázán opak, tedy otcovství nebylo vyloučeno.

S řízením o určení otcovství je podle ZOR spojeno řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte. Rozsudek tedy musí obsahovat kromě výroku o určení otcovství i výrok o tom, kterému z rodičů se dítě svěruje do výchovy a stanovení výživného.

⁴⁸ viz více poznámka č. 46 - Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck, Praha 1999

4. Rodičovská zodpovědnost

4. 1 Historický vývoj právní úpravy

Pojem „rodičovská zodpovědnost“ byl do ZOR zaveden až novelou zákona č. 91/1998 Sb. Pojem „rodičovská práva“⁴⁹ používaný před novelou se od rodičovské zodpovědnosti obsahově výrazně neliší, existují však některá práva a povinnosti rodičů, která do obsahu „rodičovské zodpovědnosti“ nespádají⁵⁰. Pojem „rodičovská práva“ byl změněn novelou zejména z důvodu svého názvu, ve kterém není obsažen protipól rodičovských práv, a to rodičovské povinnosti.

„Předchůdcem“ pojmu rodičovská zodpovědnost byla na úplném počátku tzv. otcovská moc⁵¹, a to již v starém Římě. Co se týká právní úpravy na našem území, až na počátku 19. století byly dány základy soukromoprávního vztahu mezi rodiči a dětmi⁵². Po vzniku Československé republiky⁵³ byl nastolen demokratický řád a v oblasti soukromého práva došlo k zrovnoprávnění muže a ženy⁵⁴ a konkrétně v právu rodinném k zrovnoprávnění dětí narozených v i mimo manželství⁵⁵, a to nejen na našem území, nýbrž i v dalších ostatních státech Evropy.

Právní úpravou spočívající v přijetí samostatného zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, se tak rodinné právo oddělilo od práva občanského, což bylo typické pro sovětský model právní úpravy. I následný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, přijatý v roce 1963 a účinný dodnes - samozřejmě ve znění pozdějších předpisů - zůstal tomuto modelu věrný, resp. ZOR je i nadále samostatným zákonem, který není součástí OZ.

Pojem „rodičovská moc“, používaný zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, byl pro svůj mocenský a autoritativní charakter odmítnut, neboť

⁴⁹ Právo a rodina č. 7/2008 - Nová H.: Rodičovská zodpovědnost v českém právu

⁵⁰ Handerka J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.

⁵¹ Kincl J., Urfus V.: Římské právo, Panorama, Praha 1990

⁵² Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

⁵³ tj. od 28. 10. 1918

⁵⁴ viz Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948

⁵⁵ viz Úmluva o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)

neodpovídal požadavkům na uznání vrozené důstojnosti všech příslušníků lidského rodu a na jejich rovná a nezadatelná práva. Pozitivum této právní úpravy spočívalo v tom, že zákon přiznal rodičovskou moc⁵⁶ oběma rodičům dítěte. Koncepce rodičovské moci vycházela z koncepce otcovské moci podle římského práva, ovlivněná vývojem po druhé světové válce - především událostmi v roce 1948, kdy byla přijata Všeobecná deklarace lidských práv, ve které mj. dochází k zrovnoprávnění ženy a muže.

Budoucí právní úprava přesto počítá s novým označením dnešního pojmu rodičovská zodpovědnost, a to s pojmem „práva a povinnosti rodičů“⁵⁷. Nevyřešeným úskalím je však užší význam navrhovaného pojmu „práva a povinnosti rodičů“, který by v budoucí právní úpravě nezahrnoval například právo vzájemného citového pouta rodičů a dětí, právo rodiče na straně jedné a povinnost dítěte na straně druhé týkající se duševní autority apod.

4. 2 Současný stav v České republice

Základním pojmem právních předpokladů rodičovství je rodičovská zodpovědnost. Právní úprava České republiky přiznává rodičovskou zodpovědnost oběma rodičům bez ohledu na jejich vzájemný právní vztah. Jedinou podmínkou je plná způsobilost k právním úkonům⁵⁸ pro výkon rodičovské zodpovědnosti. Pokud je citovaná podmínka splněna, matka získává rodičovskou zodpovědnost v okamžiku narození dítěte ex lege⁵⁹, taktéž se stává jeho zákonnou zástupkyní, otec na základě tzv. právních domněnek otcovství⁶⁰.

Právní pojem rodičovské zodpovědnosti je definován v § 31 ZOR jako souhrn práv a povinností:

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný,

⁵⁶ Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

⁵⁷ viz www.obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navhr-zakona

⁵⁸ viz Právní rozhledy č. 2/1997 - Gregorová Z. a kol.: K některým otázkám právní subjektivity způsobilosti k právním úkonům

⁵⁹ viz ustanovení § 50a ZOR

⁶⁰ viz kapitola 3. Otcovství

- citový, rozumový a mravní vývoj,
- b) při zastupování nezletilého dítěte,
- c) při správě jeho jmění.

Ustanovení § 31 odst. 2 ZOR reflektuje práva a povinnosti rodičů při výchově dítěte zakotvené v Úmluvě⁶¹, ke které postupně přistoupily všechny státy světa s výjimkou Spojených států amerických a Somálska.

Úmluva však není jediným mezinárodněprávním dokumentem, který deklaruje práva dětí. Například Evropská úmluva o výkonu práv dětí, přijatá Českou republikou dne 26. 4. 2000, v části o procesních právech dítěte v článku 3 „Právo na informace a na vyjádření názoru v řízení“ řeší obdobně postavení dítěte s dostatečnou schopností chápat situaci, která se jej týká, tak, že mu je zaručeno právo dostávat informace a právo vyjadřovat svůj názor.

Obě výše uvedené mezinárodní smlouvy kladou zvláštní důraz na skutečnost, že nezletilé děti vyžadují speciální péči, ochranu a odpovědnost rodiny, ve které žijí.

Ustanovení § 31 odst. 2 ZOR zaručuje rodičům právo použít přiměřených výchovných prostředků, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Znění § 31 odst. 2 ZOR je v souladu s mezinárodními normami a Úmluvou.

Novela zákona č. 91/1998 Sb.⁶² zakotvila právo dítěte, které je schopno podle stupně svého vývoje:

- vytvořit si svůj vlastní názor
- posoudit dosah rozhodnutí svých rodičů
- vyjadřovat se ke všem rozhodnutím učiněným rodiči, týkajících se podstatných okolností a záležitostí jeho osoby
- být slyšeno v každém řízení, v němž se o takovýchto záležitostech rozhoduje.⁶³

⁶¹ viz čl. 3 Úmluvy o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)

⁶² viz Právní praxe č. 8/1998, Handerka J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.

⁶³ viz čl. 12 Úmluvy o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)

Pojem rodičovská zodpovědnost představuje komplex vztahů mezi rodiči a dětmi, který odpovídá pojmu odpovědnost, užívanému řadou evropských států i normami mezinárodního práva. Pojem odpovědnost nemohl ZOR⁶⁴ převzít, neboť pojmu odpovědnost je v OZ vyhraněn sankční vztah v návaznosti na porušení práva. Kdežto pojmu zodpovědnost nejlépe odpovídal termín „responsibility“, používaný v právu evropském i mezinárodním.

Rodičovská zodpovědnost je dána osobním vztahem všech jejích subjektů, založeném na soukromoprávním charakteru. Účastníky tohoto vztahu jsou na straně jedné děti, na straně druhé rodiče. Rozšiřovat okruh účastníků nad rámec, popř. mimo rámec zákonné úpravy ZOR není možné. Dítě se stává účastníkem okamžikem svého narození. Ochrana je mu však poskytována ještě před narozením jako tzv. nasciturovi. Rodičem se rozumí podle § 50a ZOR matka a podle tzv. zákonných domněnek otcovství⁶⁵ otec. Aby se rodiče stali taktéž nositeli rodičovské zodpovědnosti, vyžaduje zákon, aby byli plně způsobilí k právním úkonům⁶⁶. Ten z rodičů, jehož způsobilost k právním úkonům byla omezena nebo který byl způsobilosti k právním úkonům zbaven, nemůže vykonávat jeden z nejdůležitějších atributů rodičovské zodpovědnosti, a to právo zastupovat své dítě v právním vztazích, kromě toho, že nemůže jednat ani svým jménem za svou osobu. Dojde-li ke zlepšení zdravotního stavu a navrácení způsobilosti k právním úkonům, dojde taktéž k obnovení rodičovské zodpovědnosti. V opačném případě, tj. v případě zhoršení zdravotního stavu jednoho, popř. obou rodičů, je dítě svěřeno do náhradní rodinné výchovy.

Ustanovením § 32 odst. 1 ZOR, podle něhož rodiče disponují rozhodující úlohou ve výchově svých dětí, není vyloučena možnost jiných lidí - zejména prarodičů - podílet se na výchově. Aktivita a úloha prarodičů je ovšem dobrovolná a případná pochybení a nedostatky ve způsobu výchovy zůstává v rovině osobní a morální, nikoliv právní. Podle čl. 18 Úmluvy⁶⁷, který zaručuje rovnoprávné postavení

⁶⁴ viz Právní praxe č. 5/1998 - Handerka J.: Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině

⁶⁵ viz kapitola 3. Otcovství

⁶⁶ viz Právní rozhledy č. 2/1997 - Gregorová Z. a kol.: K některým otázkám právní subjektivity způsobilosti k právním úkonům

⁶⁷ Úmluva o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)

rodičů, tj. matky a otce, jsou státy Úmluvy povinny vynaložit veškeré úsilí na to, aby rodičům byla zaručena společná odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, neboť dítě má právo na společnou výchovu svých rodičů. Základním smyslem jejich společné péče o dítě je jeho zájem.

Porušení povinností rodičů uvedených v ustanovení § 32 odst. 2 ZOR spočívající v neřádném způsobu osobního života a chování, které má být příkladem svým vlastním dětem, může být podkladem pro zásah soudu⁶⁸ do rodičovské zodpovědnosti. Takový zásah se vyžaduje za účelem zajištění řádné výchovy nezletilého dítěte v případech, kdy řádná výchova není ze strany rodiče, popř. rodičů náležitě zaručena. Jde o to závažný zásah do oblasti lidských práv, proto se k němu přistupuje až po řádném zjištění, zda jde v konkrétním případě o nedostatečný výkon rodičovské zodpovědnosti v takové míře, kdy lze už rozhodnout o pozastavení/omezení/zbavení rodičovské zodpovědnosti.

O pozastavení/omezení/zbavení rodičovské zodpovědnosti rozhoduje soud rozsudkem podle § 176 odst. 1 o.s.ř. Nastane-li situace, kdy pominou důvody, pro které bylo rozhodnuto o pozastavení/omezení/zbavení rodičovské zodpovědnosti, může být takové rozhodnutí zrušeno, a to i bez návrhu.

Zásahy soudu do rodičovské zodpovědnosti:

- 1) pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti
- 2) omezení rodičovské zodpovědnosti
- 3) zbavení rodičovské zodpovědnosti.

1) Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti je upraveno v § 44 odst. 1 ZOR, podle kterého soud může pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti, brání-li rodiči v jeho výkonu závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte. Důvodem pro vydání rozhodnutí podle § 44 odst. 1 ZOR jsou dvě podmínky, které musí být splněny kumulativně, a to a) závažná překážka na straně rodiče a za b) zájem dítěte. Závažnou překážkou⁶⁹ se rozumí taková překážka, která nespočívá v nedostatečném výkonu rodičovské zodpovědnosti, příp. v protiprávním jednání rodiče. Tím má zákonodárce

⁶⁸ Holub M., Nová H., Hyklová J.: Zákon o rodině - Komentář a předpisy související, 7. vydání, Linde Praha, 2005

⁶⁹ Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

na myslí situace, kdy rodič v podstatě z objektivních důvodů nemůže vykonávat svou rodičovskou zodpovědnost, což například může nastat při dlouhodobě nepříznivém zdravotním stavu, při dlouhodobém pobytu v zahraničí nebo při dlouhodobém pobytu ve vězení.

Rozhodnout o pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti může pouze soud, nelze tak učinit rodič sám. V případě pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti zůstává rodič i nadále nositelem práv a povinností s tím rozdílem, že se jejich výkon soustřeďuje v rukou druhého z rodičů, příp. v osobě poručníka podle § 78 ZOR.

2) Omezení rodičovské zodpovědnosti je upraveno v § 44 odst. 2 ZOR, podle kterého soud může omezit rodičovskou zodpovědnost, nevykonává-li rodič řádně své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte. I zde jsou důvodem pro vydání rozhodnutí podle § 44 odst. 2 ZOR dvě podmínky, které je nutné splnit kumulativně, a to a) „neřádný“ výkon rodičovské zodpovědnosti a za b) zájem dítěte.

Návrh na vydání rozhodnutí o omezení rodičovské zodpovědnosti⁷⁰ je oprávněn podat obecní úřad obce s rozšířenou působností⁷¹ a státní zástupce. Soud však může zahájit řízení i bez návrhu. Postup podle § 44 odst. 2 ZOR se použije v případě, kdy rodič, popř. oba rodičové nevěnují výchově svého dítěte, popř. dětí potřebnou péči nebo je zde důvodná obava, že by rodič, popř. rodiče nevhodně spravovali jmění svého dítěte, popř. svých dětí, a to vše za předpokladu, že zde není možný postup podle § 44 odst. 1 ZOR či takové porušení rodičovských práv nedosáhlo intenzity rovnající se postupu podle § 44 odst. 3 ZOR.

Rozhodnutí soudu musí být v každém případě dostatečně konkrétní, tzn. stanovení rozsahu omezení rodičovské zodpovědnosti, trvání omezení, způsob omezení, případy, kdy je zapotřebí souhlasu soudu atd. V případě, kdy je rodičovská zodpovědnost omezena jen jednomu z rodičů, bude rodičovskou zodpovědnost v plném rozsahu provádět druhý z rodičů, který nebyl soudem ve své rodičovské zodpovědnosti omezen. V případě, kdy je rodičovská zodpovědnost omezena oběma rodičům, bude nezletilému dítěti ustanoven opatrovník podle § 84 ZOR.

⁷⁰ totéž platí pro návrh na vydání rozhodnutí o zbavení rodičovské zodpovědnosti

⁷¹ § 14 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Rozhodnutím soudu o omezení rodičovské zodpovědnosti neztrácí rodič svá rodičovská práva a povinnosti, tj. nadále zůstává jejím nositelem.

Omezení rodičovské zodpovědnosti se netýká vyživovací povinnosti rodičů⁷².

3) Zbavení rodičovské zodpovědnosti je upraveno v § 44 odst. 3 a 4 ZOR, podle kterého soud může rozhodnout o zbavení rodičovské zodpovědnosti rodiče, který ji zneužívá (tzn. výkon proti zájmu dítěte) nebo ji výrazným způsobem zanedbává. Tyto dva důvody jsou subjektivní povahy⁷³. Intenzita těchto dvou důvodů záleží na důležitosti sféry rozhodné pro tělesné a rozumové schopnosti a mravním vývoji dítěte. Obecně nepostačí ojedinělé či náhodné vybočení z výkonu rodičovské zodpovědnosti, minimálně musí jít o vybočení, které je větší intenzity - kdy je například dítě delší dobu vystaveno škodlivému a nežádoucímu vlivu ze strany rodiče, popř. rodičů nebo je péčí rodiče, popř. rodičů citelně poškozeno.

Následkem zbavení rodičovské zodpovědnosti je nemožnost vykovávat samotnou rodičovskou zodpovědnost.

Rozhodnutí soudu o zbavení rodičovské zodpovědnosti konkrétního rodiče lze vždy jen vůči konkrétnímu dítěti, popř. vůči konkrétním dětem, není možné však obecně zbavit konkrétního rodiče rodičovské zodpovědnosti. V případě, kdy je například rozhodnuto soudem o zbavení rodičovské zodpovědnosti jen u nejstaršího dítěte, má soud zvážit, zda zde není důvod pro zbavení rodičovské zodpovědnosti u i dalších dětí téhož rodiče, popř. rodičů, o jejichž rodičovských právech a povinnostech se rozhoduje. Pokud ano, pak musí být stejné důvody pro zbavení rodičovské zodpovědnosti splněny u všech projednávajících se dětí.

Rozhodnutí soudu o zbavení rodičovské zodpovědnosti není stíženo překážkou res iudicata, naopak platí (jako při rozhodování o výživném) princip podstatné změny poměrů, tzn. že v případě podstatných změn v otázce rodičovské zodpovědnosti zákon umožňuje nové projednání s vydáním nového rozhodnutí.

Obdobně jako v případě omezení rodičovské zodpovědnosti jen jednomu z rodičů, bude rodičovská zodpovědnost v plném rozsahu náležet druhému z rodičů, tedy tomu, který nebyl soudem své rodičovské zodpovědnosti zbaven. V případě, kdy

⁷² viz § 44 odst. 5 ZOR

⁷³ Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

jsou rodičovské zodpovědnosti zbaveni oba rodičové, je nezletilému dítěti ustanoven poručník podle § 78 odst. 1 ZOR.

Zákonná úprava podle § 44 odst. 3 vylučuje, aby soud rozhodl pouze o částečném zbavení rodičovské zodpovědnosti a částečném ponechání rodičovské zodpovědnosti. Zásah podle této právní úpravy je natolik závažný, že předpokládá značnou intenzitu protispolečenského chování rodiče, popř. rodičů. Není-li intenzita protispolečenského chování značná, je na místě rozhodnout podle § 44 odst. 2.

Rozhodnutí o tom, zda má být rodič, popř. rodičové zbaveni rodičovské zodpovědnosti, není soudním uvážením. Soud může rozhodnout o zbavení rodičovské zodpovědnosti pouze v případě zákonem stanovených podmínek.

K ustanovení § 33 ZOR bych jen učinila poznámku, že pokud ZOR mluví o povinnosti manžela⁷⁴ podílet se na výchově dítěte, který není biologickým rodičem, nemá tuto povinnost druh matky, popřípadě družka otce⁷⁵.

Ustanovení § 34 odst. 1 ZOR zaručuje rodičovskou zodpovědnost oběma rodičům, a to okamžikem narození dítěte⁷⁶, tzn. že každému z rodičů náleží celý komplex rodičovské zodpovědnosti a to i v případě, že ji nevykonávají společně - postačí, pokud tak činí ve vzájemné shodě a porozumění⁷⁷. V případě úmrtí jednoho z rodičů náleží rodičovská zodpovědnost jako celek pozůstalému rodiči, který ji vykonává v celém rozsahu.

Ustanovení § 34 odst. 3 ZOR umožňuje soudu⁷⁸ přiznat rodičovskou zodpovědnost nezletilému rodiči dítěte⁷⁹ (tj. rodiči staršímu 16ti let a mladšímu 18ti let), má-li potřebné předpoklady pro výkon práv a povinností z rodičovské zodpovědnosti vyplývající, a to ve výkonu péče o dítě - nezletilý rodič se může o dítě osobně starat, zajišťovat jeho výživu, zdravotní péči, rozvoj jeho intelektu atp., ale nemůže jej zastupovat v jeho právních vztazích, neboť sám nemá plnou způsobilost k právním úkonům. K přiznání rodičovské zodpovědnosti osobě starší 16ti let a mladší

⁷⁴ viz Právní obzor č. 2/1960, Petuláková J.: K právními postavení nevládného dítěte podľa rodinného práva

⁷⁵ R 27/77 (str. 122)

⁷⁶ s výjimkou osvojení

⁷⁷ viz Justičná revue č. 1/1990, Arnoldová M.: Pojem výchova v rodinnon práve

⁷⁸ viz Socialistická zákonnost č. 6/1966, Bubník O.: Schvalování důležitých úkonů nezletilého soudem

⁷⁹ Právo a rodina č. 12/2007 - Lužná R.: Rodičovská zodpovědnost nezletilého rodiče

18ti let dochází velmi často za situace, kdy se narodí dítě nezletilé matce, když otcovství k dítěti není určeno. Právo stýkat se s vlastním dítětem nebo právo dát svému dítěti jméno⁸⁰ nemůže být nezletilému rodiči i přes překážku věku upřeno.

Platná právní úprava v ZOR⁸¹ nepřipouští možnost pro rodiče, tj. matku a otce se jednostranně vzdát své rodičovské zodpovědnosti a legálně tak ukončit vztah matky vs. dítě, resp. otce vs. dítě či změnit status⁸² dítěte.

Ustanovení § 35 ZOR, kdy je dítě povinno své rodiče ctít a respektovat, neplatí v případech, kdy se rodiče k němu chovají způsobem zavrženíhodným nebo kdy oni sami se dopouští porušení § 32 odst. 2 ZOR, tj., kdy nejsou svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem.

Podle ustanovení § 36 ZOR rodiče zastupují své děti při právních úkonech, ke kterým nejsou plně způsobilé⁸³, tedy děti nezletilé, ovšem jen v případě, že rodiče sami mají plnou způsobilost k právním úkonům. Výjimkou je § 476d odst. 2 OZ, který stanoví pro děti starší 15ti let možnost projevit svou poslední vůli formou notářského zápisu⁸⁴. V případě, že nebude sepsána formou notářského zápisu, je poslední vůle absolutně neplatná. Nezletilé děti mladší 15ti let nemají žádnou možnost rozhodovat o svém majetku pro případ smrti, ani možnost sepsat závěť v některé formě přípustné OZ.

V ustanovení § 37a odst. 3 ZOR je řešena povinnost rodičů odevzdat dítěti, jakmile dosáhne zletilosti, jeho jmění, které do jeho zletilosti spravovali s péčí řádného hospodáře. Tímto ustanovením jsou povinni se také řídit v případě stavebního spoření⁸⁵, ze kterého na konci období platnosti cyklu stavebního spoření mají povinnost odevzdat naspořené peníze svému dítěti, pokud bylo spoření vedeno na jeho jméno, a to i přesto, že peníze, kterými se spoření platilo, náležely rodičům.

⁸⁰ Právo a rodina č. 11-12/2004 - Kodriková Z.: Jméno jako identifikační znak fyzických osob

⁸¹ Právní praxe č. 5/1998 - Zuklínová M.: Co je nového v zákoně o rodině

⁸² Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

⁸³ viz § 8 odst. 1 a § 9 OZ

⁸⁴ Právní rozhledy č.2/1997, Gregorová Z. a kol.: K některým otázkám právní subjektivity způsobilosti k právním úkonům

⁸⁵ Právo a rodina č. 11-12/2001 - Nová H.: Stavební spoření nezletilých

Ustanovení § 38 ZOR zakotvuje právo rodičů vybrat svému dítěti jméno a příjmení⁸⁶, neboť každý narozený jedinec má právo na identifikaci a registraci po porodu, tzn. každé dítě dostane jméno a příjmení. ZoMJP, ani jiný právní předpis pojem „jméno“ a „příjmení“ výslovně nedefinuje⁸⁷. Přesto dané právo vyplývá ze základních lidských práv upravených v normách mezinárodního práva⁸⁸, mezi která se dále přičleňují právo na státní příslušnost, právo znát své biologické rodiče, právo na jejich péči apod.

Podle § 49 ZOR rozhodne soud v případě, že se rodiče nedohodnou o podstatných věcech při výkonu své RZ. Pojem „podstatná věc“ ZOR výslovně nedefinuje, a proto je potřeba posoudit každý návrh jednotlivě. O podstatné věci jde bez pochyby v otázkách státní příslušnosti⁸⁹, jmen a příjmení⁹⁰, volbě povolání, typu a směru studia, určení bydliště, zastupování dítěte⁹¹ atp. V jiných otázkách musí soud posoudit zájem dítěte a rozhodnout, zda nesouhlas druhého rodiče je důvodný nebo bezdůvodný. V případě, že jde o nesouhlas v nepodstatných věcech, soud řádně oba účastníky, tj. rodiče poučí.

Na výkon rodičovské zodpovědnosti klade velký důraz zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen „ZoSvVM“), kdy v případě zastupování mladistvého mohou zákonní zástupci (zpravidla jeho rodiče) činit právní úkony týkající se mladistvého, a to i proti jeho vůli. Právo dítěte vyjádřit svůj názor a být vyslechnuto v řízení, které je o něm konáno⁹², je zaručeno v § 92 ZoSvVM, který připouští, že výslech dítěte za určitých stanovených podmínek nemusí být učiněn, ale názor dítěte v konkrétní věci musí být zjištěn vždy.

⁸⁶ Právo a rodina č. 1/2002, Macháčková L.: Pravidla pro určení a změnu příjmení dítěte

⁸⁷ viz více R 13/64 a R 23/84

⁸⁸ viz čl. 24 odst. 2 Mezinárodního patku o občanských a politických právech, viz čl. 7 Úmluvy

⁸⁹ zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství, ve znění pozd. předpisů

⁹⁰ Právo a rodina č. 3/2001 - Hrušková M.: Určení jména dítěte v novém zákonu o matrikách (zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozd. předpisů)

⁹¹ R 17/68

⁹² Správní právo č. 5-6/2003, Scheu H.: Smysluplnosti současné koncepce práv dítěte

Podle ustanovení § 57 odst. 1 ZoSvVM se při výslechu nezletilého výslovně zdůrazňuje povinnost postupovat ohleduplně a šetřit jeho osobnost⁹³. Uvedený přístup vychází ze základních zásad⁹⁴, v nichž se ukládá všem, kteří se na rozhodování podle ZoSvVM podílejí, postupovat tak, aby přihlédli k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti nezletilého a dbali, aby konanými kroky byl další vývoj nezletilé osoby co nejméně ohrožen.

4.3 Současný stav v Evropě

Evropské státy lze v otázce rodičovské odpovědnosti⁹⁵ rozdělit do dvou základních skupin⁹⁶. Kritérium spočívá v přiznání rodičovské odpovědnosti oběma rodičům či jen jednomu z nich.

Ke státům, které přiznávají rodičovská práva a povinnosti oběma rodičům, se řadí Litva, Polsko, Rusko, Španělsko, Belgie, Bulharsko nebo Česká republika. Tyto státy prosazují princip rovnosti všech dětí - manželských i nemanželských.

V Belgii je princip zahrnut přímo v občanském zákoníku⁹⁷. Rovnost manželských a nemanželských dětí potvrdil belgický Ústavní soud v rozhodnutí ze dne 22. července 2004, který judikoval, že rodičovskou odpovědnost vykonávají oba rodiče dítěte, ať jsou manželé, či spolu žijí neformálně - podstatný není právní vztah rodičů, ale právní vztah mezi rodiči a dětmi, a to zejména při určení otcovství.

Podle ruské⁹⁸ právní úpravy náleží rodičovská odpovědnost oběma rodičům, tzn. v případě, že otec dítě uzná za své nebo jehož otcovství je určeno soudem, se společně s matkou stává nositelem rodičovské odpovědnosti, kterou oba následně vykonávají společně ve stejné míře. Podstatný je právní vztah mezi dítětem a rodičem, nikoliv právní vztah mezi rodiči. Jediný rozdíl mezi manželskými dětmi a dětmi narozenými mimo manželství spočívá v určení otcovství založeném na

⁹³ Právní praxe č. 5/1998, Zuklínová M.: Co je nového v zákoně o rodině

⁹⁴ § 3 odst. 4 ZoSvVM

⁹⁵ rodičovská odpovědnost vs. zodpovědnost - viz kapitola 4.2 Současný stav v České republice

⁹⁶ Právní praxe č. 2-3/1999 - Boele - Woelki: Cesta k evropskému rodinnému právu

⁹⁷ čl. 334 belgického občanského zákoníku

⁹⁸ Právní praxe č. 2-3/1999 - Antokolskaja M.V.: Nové ruské rodinné právo - Art. 48 (1) ruského ZOR

uplatnění domněnky otcovství⁹⁹, která svědčí manželovi matky dítěte. Jediná zákonná možnost otce stát se výlučným nositelem rodičovské odpovědnosti je v případě, že matka dítěte je neznámá, zemřela, popřípadě byla prohlášena za nezvěstnou¹⁰⁰.

V druhé základní skupině ve státech Rakousko¹⁰¹, Anglie¹⁰², Finsko¹⁰³, Německo, Nizozemí¹⁰⁴, Irsko, Norsko¹⁰⁵, Švédsko a Švýcarsko platí, že rodičovskou odpovědnost přebírá okamžikem narození dítěte mimo manželství jen jeho matka, přesto není vyloučeno, aby rodičovskou odpovědnost mohl společně s matkou nabýt také otec.

Německý federální soud k námitkám, že rodičovskou odpovědnost získává matka v okamžiku narození dítěte přímo ze zákona a otcové jsou tak omezováni na svých právech, opakovaně judikoval, že primární svěření¹⁰⁶ dítěte matce neporušuje ani neomezuje rodičovská práva otce dítěte narozeného mimo manželství. Argumentem soudu pro takové rozhodnutí je mj. přirozená vazba matky k dítěti již od jeho početí, kdežto otec si vazbu zpravidla začíná budovat až po jeho narození.

Švýcarská platná právní úprava¹⁰⁷ připouští vedle zákonem určené rodičovské odpovědnosti také možnost určit rodičovskou odpovědnost dohodou nebo souhlasným prohlášením obou rodičů. Rodiče tak mají možnost¹⁰⁸ se dohodnout na přiměřeném podílu na péči o dítě a rozdělení nákladů na výživné. Příslušný úřad pak může rozhodnout o společné rodičovské odpovědnosti, pokud je však slučitelná se zájmem dítěte.

Třetí tzv. „zbytková“ skupina je v určení rodičovské odpovědnosti nejrozmanitější - vedle určení právního vztahu rodičů a dětí a vzájemného právního vztahu rodičů jsou za podstatné okolnosti považovány i další faktory, jež ovlivňují postup při určení nositele rodičovské odpovědnosti.

⁹⁹ Právní praxe č. 2-3/1999 - Antokolskaja M.V.: Nové ruské rodinné právo - Art. 48 (1) ruského ZOR
¹⁰⁰ Právní praxe č. 2-3/1999 - Antokolskaja M.V.: Nové ruské rodinné právo - Art. 48 (3) ruského ZOR

¹⁰¹ Sec. 166 rakouského občanského zákoníku

¹⁰² Sec. 2 odst. 2 English Children Act

¹⁰³ Sec. 6 Finnish Child Custody and the Right of Access Act

¹⁰⁴ Art. 1: 253b holandského občanského zákoníku

¹⁰⁵ Art. 35 Sec. 1 norského zákona o dětech

¹⁰⁶ viz § 1626 odst. 2 německého občanského zákoníku

¹⁰⁷ Art. 298a švýcarského občanského zákoníku

¹⁰⁸ Sec. 167 rakouského občanského zákoníku

Do této tzv. „zbytkové“ skupiny patří Francie, jejíž platná právní úprava stanoví všeobecné pravidlo, že nesezdaným rodičům náleží společná rodičovská odpovědnost stejně jako manželským párům¹⁰⁹, ale lze jej uplatnit jen v případě, že oba rodiče dítěte své rodičovství uznali. Pokud tak neučiní, získává rodičovskou odpovědnost pouze jeden z rodičů, a to v situaci¹¹⁰, kdy bylo rodičovství některého z rodičů (pravděpodobně otce) určeno déle než jeden rok po narození dítěte; pokud druhý rodič (v tomto případě matka) dítě uznal dříve, zůstává tento rodič (tedy matka) výlučným držitelem rodičovské odpovědnosti. V případě, kdy rodičovství muselo být určeno soudem, se má za to, že rodič nechtěl své rodičovství¹¹¹ (zpravidla otcovství) uznat, a proto je mu odepřena možnost stát se nositelem rodičovské odpovědnosti. Po právní stránce je určen jako rodič dítěte, ale ztrácí práva vyplývající z výkonu rodičovské odpovědnosti. Rodičům, kteří se zdráhají uznat dítě za vlastní či odmítnou být jako rodič dítěte určeni, není umožněno rodičovskou odpovědnost fakticky vykonávat. Tuto situaci lze zvrátit, pokud oba rodiče před příslušným soudem společně prohlásí, že budou rodičovskou odpovědnost vykonávat společně.

Zemi, kterou není možné zařadit do žádné z výše uvedených skupin států, je Dánsko. Její postavení souvisí se zvláštním postupem v otázce určování otcovství, který ovlivňuje určení nositelů rodičovské odpovědnosti. Určení otcovství není v dánském právu ponecháno na vůli rodičů. Od matky je požadováno, aby poskytla informace o možném otci (či otcích), na základě kterých příslušné úřady z úřední povinnosti zahájí řízení o určení otcovství, pokud takové řízení neiniciovala sama matka, potenciální otec nebo opatrovník dítěte. S takto určeným otcovstvím je spojeno prohlášení o rodičovské péči a odpovědnosti. V daném prohlášení mohou rodiče uvést, že se budou o dítě starat, pečovat a budou za ně odpovědni společně. Pokud tak učiní, získávají oba společnou rodičovskou odpovědnost¹¹². Další možností, jak lze získat společnou rodičovskou odpovědnost, je uzavření dohody mezi rodiči o společné rodičovské pravomoci¹¹³. Pokud není učiněno žádné

¹⁰⁹ Art. 372 francouzského občanského zákoníku

¹¹⁰ Art. 372 odst. 2 francouzského občanského zákoníku

¹¹¹ Art. 372 odst. 3 francouzského občanského zákoníku

¹¹² Art. 51 Danish Act on Parental Authority and Contact

¹¹³ Art. 6 Danish Act on Parental Authority and Contact

prohlášení vztahující se k rodičovské péči a odpovědnosti o dítě, nebo nebyla uzavřena dohoda o společné rodičovské pravomoci, má rodičovskou pravomoc matka¹¹⁴.

V rámci výše uvedených skupin evropských států existují ohledně otázky přiznání rodičovské odpovědnosti určité rozdíly v právních systémech - zatímco matka získává ve výše zmíněných právních systémech rodičovskou odpovědnost automaticky v okamžiku narození dítěte, u otců je situace složitější, konkrétně u nemanželských dětí. Především proto, že nelze uplatnit zákonnou domněnku otcovství svědčící manželovi matky. Jednotlivé evropské státy se od sebe svými právními úpravami a konkrétními postupy odlišují, přesto mají patrnou snahu, aby se děti narozené mimo manželství neocitly ve znevýhodňujícím postavení oproti dětem manželským, protože tím by státy mohly porušit Úmluvu o právech dítěte.

Vlivem Evropské úmluvy o lidských právech, která v otázce právního postavení dětí narozených mimo manželství zaručuje stejné právní postavení dítěti narozenému mimo manželství po následném sňatku svých rodičů jako dítěti narozenému již v manželství, postoupila v řadě evropských zemí snaha o zrovnoprávnění dětí narozených mimo manželství natolik, že se osobní status dětí narozených mimo manželství příliš neliší od postavení dětí manželských. Zpravidla jediným významným rozdílem při určování otcovství je časově delší postup, zejména v případech otců, kteří neuznají narozené dítě za své dobrovolně. Pak je potřeba provést řízení o určení otcovství a záleží na rychlosti soudů, jak dlouho se dítě narozené mimo manželství ocitne ve znevýhodňujícím postavení oproti dítěti manželskému.

¹¹⁴ Art. 5 odst. 2 Danish Act on Parental Authority and Contact.

5. Asistovaná reprodukce

Pomyslnou „opozicí“ babyboxů je problematika asistované reprodukce¹¹⁵. Zde si lidé narozdíl od babyboxů své vlastní biologické děti přejí, plánují je, ale z nejrůznějších důvodů se biologickými rodiči přirozenou cestou stát nemohou. Proto se zákonodárce snaží, i když až ex post po rychlejším vývoji v lékařské vědě, o promítnutí nových poznatků, informací a objevů do právního systému¹¹⁶ České republiky.

Pořídít si tolik dětí, kolik si rodiče přejí, a vychovávat je v době, kterou považují za správnou, je základním právem rodiny¹¹⁷. Ale jak tomu v životě bývá - přání je věc jedna, ale druhá je skutečnost. Současná dostupnost antikoncepčních prostředků sice na jednu stranu umožňuje oddělit sexualitu od reprodukce, což je důležitá skutečnost pro ženy¹¹⁸, které nekladou v dnešní době rovnítko mezi počátek sexuálního života a možnost otěhotnění s následným porodem potomka - mají tedy možnost si mateřství rozmyslet, aniž by se musely vzdávat svého sexuálního života, ale na druhou stranu větší svoboda v rozhodování o svém budoucím životě vede k možnosti oddálení vlastní reprodukce, která tak statisticky snižuje pravděpodobnost přirozeného oplodnění. Podle zjištění Světové zdravotnické organizace se zvyšuje počet párů majících problémy s přirozeným početím¹¹⁹. Odbornými výzkumy bylo dokázáno, že počet „možností přirozeného početí za měsíc“ se s přibývajícím věkem ženy snižuje. V 35 letech je šance zhruba poloviční než u třicetileté ženy. V 38 letech je pouze čtvrtinová.

Základním problémem, proč se vůbec uvažuje o asistované reprodukci, je neplodnost¹²⁰. Neplodnost (infertilita) je označení pro sníženou nebo chybějící

¹¹⁵ viz více na www.wikipedia.cz

¹¹⁶ Bulletin Advokacie 1983 - Handerka J.: Umělé oplodňování a otázky rodičovství v novelizovaném zákoně o rodině

¹¹⁷ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod č. 209/1992 Sb. ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

¹¹⁸ viz Gender Sociologie 27/1/2008 - Slepíčková L.: Postoje českých žen a mužů k asistované reprodukci a adoptivnímu rodičovství

¹¹⁹ viz více na www.fertilizace.cz

¹²⁰ viz více na www.wikipedia.cz

schopnost zplodit potomka přirozenou cestou¹²¹. Neplodnost neznamená neschopnost zplodit děti (tzv. sterilita).

Právní předpisy a jejich úprava, které vyvozují eventuální právní následky pro práva jedinců, kterých se týká tato kapitola, by měly respektovat odborné závěry, na kterých se lékařští specialisté v oblasti lékařské vědy shodli. Příkladem bych uvedla systematiku neplodnosti, kterou i Světová zdravotnická organizace dělí na následující typy:

a) primární neplodnost, kdy po pravidelném nechráněném pohlavním styku po dobu jednoho roku nedochází k početí (tzv. naprostá absence početí). Na celém světě je 5 až 15 % párů, které se neúspěšně pokoušejí o početí svého biologického potomka,

b) sekundární neplodnost, kdy při pravidelném nechráněném pohlavním styku po dobu jednoho roku nedojde k početí, ale na rozdíl od primární neplodnosti zde v minulosti již někdy k oplodnění došlo. Párů, které trpí tzv. sekundární neplodností, tzn. nemožností počít druhé a/nebo další dítě, je ve světě 10 až 25 %,

c) pravidelné spontánní potraty, kdy žena je schopná otěhotnět, ale není schopná dítě donosit a porodit,

d) kojenecká úmrtnost, kdy žena je schopná otěhotnět, dítě donosit, porodit, ale dítě zemře před dosažením pátého roku života,

e) neobjasněná neplodnost se týká okolo 20 % případů, kdy je absence početí ovlivněna faktory, jakými jsou laktace, antikoncepce, sexuální aktivita a další.

Důvody neplodnosti, popřípadě snížené plodnosti u žen představují 30 až 40 % celkové neplodnosti, popřípadě snížené plodnosti. Příčinami je například poškození nebo ucpaní vejcovodů, hormonální problémy, komplikace s uhnízděním oplodněného vajíčka, předčasná menopauza atp.

Neplodnost, respektive snížená plodnost u mužů se pohybuje mezi 10 až 30 %. Jedná se například o pokles kvality nebo kvantity spermatu (tzn. i špatná pohyblivost spermií), autoimunita k vlastním spermiím, impotence, ejakulační selhání, vazektomie a další.

¹²¹ Správní právo č. 1/1978 - Zikmundová E.: Poznámky k problematice umělého oplodnění

Abnormality zjištěitelné u obou partnerů představují asi 15 až 30 % případů.

5.1 Současný stav v České republice

Zákonem č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech (dále jen „ZoVEB“) a o změně některých souvisejících zákonů byla s účinností od 1. 6. 2006 provedena novelizace ZoPoZL.

Novela ZoVEB přináší potřebnou a zdravotnickými zařízeními i pacienty dlouho očekávanou právní úpravu asistované reprodukce.

Podle ZoVEB mohou asistovanou reprodukci provádět zdravotnická zařízení na základě souhlasu uděleného Ministerstvem zdravotnictví České republiky (dále jen „MZ“).

ZoVEB definuje asistovanou reprodukci jako postupy a metody, při kterých dochází k manipulaci se zárodečnými buňkami nebo s embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem léčby neplodnosti ženy nebo muže.

Postupy a metody znamenají odběr zárodečných buněk a umělé oplodnění ženy, což je možné třemi způsoby:

1. oplodnění vajíčka spermií mimo tělo ženy
2. přenos embrya do pohlavních orgánů ženy
3. zavedení zárodečných buněk do pohlavních orgánů ženy.

Tyto tři postupy se vyskytují v několika kombinacích, které vyžadují právní řešení vzniklých situací pro určování rodičovství, resp. mateřství a otcovství, popř. pro jejich následné popírání. Určování mateřství podle § 50a ZOR je kogentním ustanovením, které nelze zvrátit, a to ani v případě, kdy by biologická matka byla jiná žena, než ta, která dítě porodí. Podle § 50a ZOR se nemůže biologická matka domáhat svého biologického dítěte, pokud ho sama neporodí. V zahraničí jsou o tom známy složité jak právní, tak etické spory. Při určení otcovství se použije v případě manžela matky první zákonná domněnka otcovství¹²² podle § 51 ZOR, kde po novele zákona č. 132/1982 Sb. přibyl § 58 odst. 2 ZOR, který vyloučil, aby manžel matky

¹²² viz více kapitola 3. 1 První domněnka otcovství

popřel své otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění, ledaže by se prokázalo, že matka otěhotněla jinak. Tedy je irelevantní, komu náležel genetický materiál, zda dárci či manželovi. Touto právní úpravou je sledován mj. i zájem na budoucím postavení dítěte, což je mu zaručeno čl. 7 Úmluvy. V případě páru, který není ve svazku manželském, se použije druhá zákonná domněnka otcovství¹²³ podle § 52 ZOR. Pojistkou proti lehkovážnému jednání budoucích rodičů a zároveň zárukou práv dítěte podle Úmluvy slouží § 54 odst. 1 ZOR, podle kterého je každý z rodičů (ale i dítě) aktivně legitimován k podání žaloby, a to i v případě asistované reprodukce¹²⁴. ZoVEB novelizoval ZOR, do jehož § 54 odst. 3 ZOR bylo přidáno ustanovení o tom, že v případě, kdy nesvědčí domněnka otcovství manželovi matky ani nebylo otcovství k dítěti určeno souhlasným prohlášením rodičů, považuje se za otce¹²⁵ dítěte počatého umělým oplodněním muž, který dal k umělému oplodnění ženy souhlas, to však neplatí, pokud by se prokázalo, že žena otěhotněla jinak.

Asistovanou reprodukci provádí v příslušném zdravotnickém zařízení kompetentní lékař na základě písemné žádosti ženy a muže, kteří hodlají léčbu podstoupit (tzv. neplodný pár), u kterých je ze zdravotního hlediska málo pravděpodobné a/nebo vyloučené, že je žena schopna otěhotnět přirozeným způsobem a/nebo existuje prokazatelné riziko přenosu geneticky podmíněných nemocí nebo vad. Tato písemná žádost, která je součástí zdravotnické dokumentace ženy, musí obsahovat souhlas muže s provedením umělého oplodnění ženy, který musí být opakovaně vysloven před každým umělým oplodněním ženy. Platnost souhlasu s provedením oplodnění formou asistované reprodukce je časově omezena na 24 měsíců¹²⁶.

Umělé oplodnění je umožněno podle dnešní právní úpravy¹²⁷ nejen manželům, ale i párům nesezdaným¹²⁸ - výhradně však heterosexuálním. Pro homosexuální páry

¹²³ viz více kapitola 3. 2 Druhá domněnka otcovství

¹²⁴ Právní fórum č. 4/2007 - Frinta O.: Asistovaná reprodukce - nová právní úprava

¹²⁵ Autor článku označuje § 54 odst. 3 ZOR za tzv. možnou čtvrtou domněnku otcovství, resp. fikci než domněnku, při které neplodný pár tvoří rodiče bez ohledu na to, kdo je skutečným dárcem genetického materiálu.

¹²⁶ viz ustanovení § 27d odstavce 3 zákona č. 20/1996 Sb.

¹²⁷ viz novela zákona č. 20/1966 Sb., provedená zákonem č. 227/2006 Sb. s účinností od 1. 6. 2006

¹²⁸ Právní obzor 1984 - Drgonec J.: Právne problémy umelého oplodňovania a ich úprava v ČSSR

a/nebo svobodné ženy není asistovaná reprodukce v České republice oficiálně podle platného práva dostupná. Na některých českých klinikách se ale neoficiálně praktikuje¹²⁹. Beze změny zůstala úprava příbuzenského vztahu, respektive zákaz podstoupení asistované reprodukce pro muže a ženu, kteří jsou ve vzájemném příbuzenském vztahu, což bylo zaručeno podmínkou manželského svazku žadatelů, při které bylo zároveň zajištěno, že žadající pár není v příbuzenském vztahu, neboť jedna z podmínek manželství sama o sobě příbuzenský vztah vylučuje.

Za neplodný pár nelze pro účely léčby považovat muže a ženu, mezi nimiž příbuzenský vztah vylučuje podle ZOR¹³⁰ uzavření manželství - například o léčbu nemohou požádat předci s potomky nebo sourozenci. Totéž platí o příbuzenství¹³¹ založeném osvojením, pokud osvojení trvá.

Asistovanou reprodukci je možné provést u ženy v plodném věku, jestliže jejímu provedení nebrání zdravotní stav, tj. podle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, který vstoupil v platnost dne 1. 4. 1997, a vyhlášky MZ č. 493/2005 Sb. Za plodný věk je u ženy považováno období ve věku od 22 let do 39 let (resp. 38 let a 364 dnů). V případě neprůchodnosti vejcovodů je dolní hranice posunuta na 18 let.

Lékař provádějící odběr zárodečných buněk a lékař provádějící umělé oplodnění je povinen před provedením vyjmenovaných úkonů osobu, které mají být provedeny, poučit o povaze citovaných úkonů, možných zdravotních rizicích a o všech okolnostech souvisejících s asistovanou reprodukcí¹³².

Pro účely asistované reprodukce lze podle ZoVEB použít zárodečné buňky poskytnuté dárce, který netvoří neplodný pár. Darovat vajíčka pro účely asistované reprodukce může žena ve věku od 18 do 35 let. Darovat spermie může muž ve věku od 18 do 40 let. K oplození vajíčka nesmějí být použity spermie, o nichž je známo, že pocházejí od muže, který je příbuzným v řadě přímé nebo sourozencem, strýcem,

¹²⁹ viz více kapitola 2. 2 Surogační mateřství

¹³⁰ viz § 63 odst. 1 ZOR

¹³¹ Právník č. 1/1999 - Veberová M., Uhlíč D.: Některé právní aspekty asistované reprodukce

¹³² viz Etický kodex České lékařské komory

bratrancem nebo dítětem bratrance nebo dítětem sestřenice ženy, jejíž vajíčko se k metodě asistované reprodukce použije, anebo příjemkyně.

Dárce nemí být osoba zbavená a/nebo omezená ve způsobilosti k právním úkonům. Dárce musí zároveň s vyslovením souhlasu s provedením úkonu asistované reprodukce vyslovit souhlas s použitím zárodečných buněk pro umělé oplodnění a se získáním embryonálních kmenových buněk z nadbytečného embrya, které vzniklo z jeho zárodečné buňky, k výzkumu podle zvláštního právního předpisu¹³³.

Zdravotnické zařízení, ve kterém se asistovaná reprodukce provádí, je povinno zajistit zachování anonymity dárce, neplodného páru a dítěte narozeného z asistované reprodukce. Stejnou anonymitu je povinen zachovat každý zdravotnický pracovník, který se o této skutečnosti dozví¹³⁴.

Novela ZoVEB výslovně zakazuje použití postupů asistované reprodukce pro účely volby pohlaví budoucího dítěte s výjimkou případů, kdy použitím asistované reprodukce lze předejít vážným geneticky podmíněným nemocem mendlovského typu s vazbou na pohlaví dítěte, které jsou neslučitelné s postnatálním vývojem dítěte, výrazně zkracují život, způsobují časnou invaliditu nebo jiné vážné zdravotní postižení a/nebo podle současných znalostí nejsou vyléčitelné.

Novela ZoVEB obsahuje též zmocňovací ustanovení¹³⁵ pro MZ, aby vyhláškou podrobně upravilo potřebné otázky jako například seznam nemocí, vad a stavů vylučujících zdravotní způsobilost dárce, důvody genetických vyšetření embrya, personální, věcné a technické požadavky na zdravotnická zařízení provádějící postupy a metody asistované reprodukce atd.

Nový právní předpis přinesl komplexní úpravu asistované reprodukce, který nahradil předchozí nedostatečnou, neúplnou a roztříštěnou právní úpravu asistované reprodukce. Prozatím nelze při léčbě neplodnosti použít institut tzv. surogačního mateřství¹³⁶, dále je zakázáno darovat adresně zárodečné buňky či embrya¹³⁷, neboť

¹³³ ZoVEB

¹³⁴ viz Etický kodex České lékařské komory

¹³⁵ viz § 27 odst. 1 ZoVEB

¹³⁶ viz více kapitola 2. 2 Surogační mateřství

¹³⁷ Úmluva o lidských právech a biomedicině č. 96/2001 Sb.m.s., dodatkový protokol č. 97/2001 Sb.m.s.

zákon trvá na přísné anonymitě dárce, příjemce i dítěte narozeného z asistované reprodukce.

Prostřednictvím asistované reprodukce vstupuje do procesu reprodukce vedle páru toužícího po dítěti další determinant, kterým je lékařská věda. Dochází tak k rozpojování a překrývání rodičovství biologického (genetického) a sociálního. Vznikají složité a dříve neznámé vztahy, které je nutné právně regulovat, neboť vyvolávají řadu právních i etických problémů - například při asistované reprodukci vznikají uměle mužské a ženské pohlavní buňky a embrya, čímž může vzniknout spor o právo na genetický materiál.

Na závěr této kapitoly bych jen poznamenala, že s ohledem na současný vědecký a lékařský pokrok jde o jednu z nejzajímavějších oblastí lidského života. Vlivem zhoršení životosprávy a dopadů stavu životního prostředí dochází k zřejmě nevratným fyziologickým změnám v organismech mužů a žen. Jedním z důsledků jsou potíže v oblasti oplodnění. Asistovaná reprodukce se stává významným, nikoli však jediným nástrojem řešení¹³⁸.

¹³⁸ viz více kapitola 2. 2 Surogační mateřství

6. Babyboxy

6. 1 Historický vývoj právní úpravy

První zmínka o „nechtěných“, resp. o slabých, neduživých a neperspektivních dětech se objevuje ve starém Řecku, konkrétně v městském státu Sparta. Zde tuto situaci řešili shazováním nedokonalých dětí ze skály do moře. Cílem takového počínání bylo umožnit přežití nejsilnějším, a zvýšit tak moc a sílu státu. Řešení efektivní, nicméně nehumánní - dnes by bylo z hlediska lidských práv nepřijatelné.

Později řešila společnost problém s nechtěnými dětmi tak, že se takových dětí ujali nejbližší příbuzní, popřípadě širší rodina, později církevní organizace, obce a města.

Pravděpodobně prvním historicky známým nalezcem byl Mojžíš, jenž ve 14. století př. n. l. připlul v košíku po Nilu, našla ho faraónská princezna a vychovala ho.

Dalším známým odloženým dítětem byl Oidipus, který sic pocházejíc z rodiny královské byl svým otcem v lese odhozen a pastýři nalezen a vychován.

Hlavním námětem pohádky O perníkové chaloupce, ve které tatínek odvedl své děti - Jeníčka a Mařenku do lesa a zanechal je zde samotné, je opuštění dětí z důvodu těžké životní situace. Chudý otec byl nucen své milující děti zanechat v lese, protože je nebyl schopen uživit.

Příběhem nalezence Mojžíše se inspiroval autor známé pohádky O Plaváčkovi, který obdobně jako Mojžíš připlul ke svým pěstounům v košíku po vodě.

První historicky dochované důkazy o tom, jak lidé řešili problematiku nechtěných dětí, nalezneme v antickém Římě¹³⁹, kde byly děti zanechávány na veřejných tržištích, protože tento způsob nebyl pokládán za protiprávní čin. Zástupci lidu tak právně upravili situace, kdy se dostali rodiče do těžké osobní situace, nemohli si dítě nechat a zanecháním svého potomka na veřejném tržišti mu umožňovali přežít.

¹³⁹ Kincl J., Urfus V.: Římské právo, Panorama, Praha 1990

Ve středověku byly nalezené děti obvykle vychovávány v křesťanských rodinách a církev nad jejich výchovou bděla. Je historicky doloženo, že ve Francii byly již v 5. století u kostelů postaveny mramorové mísy, kde mohla matka nechtěné dítě zanechat.

V následujícím období přinesla technika zdokonalení v podobě otočných zařízení namontovaných do bran nebo zdí domů pro nalezence, nemocnic a klášterů. Matka po položení dítěte do zmíněného zařízení otočením přemístila dítě do objektu a zvonkem upozornila tamější personál na nového nalezence.

6. 2 Současný stav v České republice

Tzv. babyboxy¹⁴⁰, jak jsou nazývány schránky, resp. „bedýnky na děti“¹⁴¹, lze na území České republiky najít na více než třiceti místech. Fakticky tak existují, právně však dosud upraveny nejsou¹⁴². Myšlenku zavést babyboxy do praxe měl iniciátor projektu, předseda sdružení Babybox a „otec babyboxu“ Ludvík Hess¹⁴³.

První babybox v České republice byl otevřen na Mezinárodní den dětí 1. června 2005 v Hloubětínském záměčku, v sídle soukromé kliniky GynCentrum. Zřízení prvního babyboxu nemělo jednoduché podmínky. Ministerstvo zdravotnictví v čele s ministryní doc. MUDr. Miladou Emmerovou se v té době stavělo proti zřizování babyboxů. Stejný názor zastávala Unie otců. Na druhé straně sdělovací prostředky projekt babyboxů podporovaly a jejich velký zájem zajistil „bedýnkám na odložené děti“ potřebnou publicitu a pochopení ze strany veřejnosti.

Babybox¹⁴⁴ je novodobé označení pro místo, resp. schránku, kde mohou osoby (zpravidla jde o matky) beztrestně a anonymně zanechat své novorozené nechtěné dítě. Osoba, která dítě do schránky vloží, zůstává v anonymitě. Ve schránce je připraven lístek s informacemi o dalším osudu dítěte a o možnostech, jak jej lze případně získat zpět. Přestože se k opuštěnému dítěti z babyboxu nikdo nepřihlásí,

¹⁴⁰ čte se [bejbyboks]

¹⁴¹ viz více na www.statim.cz

¹⁴² diplomová práce je zpracována k 15. 7. 2010

¹⁴³ viz více na www.babybox.cz

¹⁴⁴ viz více na www.wikipedia.cz

nemá to vliv na právní postavení biologického rodiče, které je i po vložení dítěte do babyboxu právně nezměnitelné¹⁴⁵, zato to má vliv na následný postup a ochranu dítěte. Takto opuštěné dítě bývá ve většině případů bezejmenné, resp. rodiče nenechají u dítěte žádný rodný list či jiný doklad o totožnosti dítěte, takže není možné při převzetí dítěte z babyboxu zjistit jeho jméno, příjmení, rodné číslo, údaj o zapsání dítěte v matrice narozených dětí atd. Postup u dítěte nalezeného v babyboxu řeší jednak § 37 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého je orgán sociálně-právní ochrany povinen učinit opatření k ochraně života a zdraví, zajistit uspokojování základních potřeb v nejnutnějším rozsahu včetně zdravotní péče¹⁴⁶ dítěti, ocitlo-li se bez jakékoli péče a dále je povinen neprodleně učinit další nezbytná opatření směřující k ochraně dítěte, kterými jsou podle § 37 odst. 3 ZOSPOD zejména podání návrhu na vydání předběžného opatření¹⁴⁷, podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte, podání návrhu na ústavní výchovu dítěte atd. Náležitosti § 37 ZOSPOD dítě odloženého do babyboxu splňuje, proto se na něj tato právní úprava bude vztahovat. Jednak právní úpravu poskytuje § 79 odst. 4 ZOR, který stanoví, že pokud není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce, činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastoupení OSPOD. Neodkladnými úkony se v tomto případě v první řadě rozumí zajištění základní zdravotní péče a určení jména, příjmení a rodného číslo dítěte.

ZOR neupravuje právní úkon spočívající ve vzdání se rodičovství. ZOR připouští pouze popření rodičovství před soudem¹⁴⁸ a souhlas s osvojením¹⁴⁹. V těchto dvou případech dochází k změně osobního statutu dítěte.

Umístění vlastního biologického dítěte do babyboxu není trestným činem opuštění dítěte nebo svěřené osoby podle § 195 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Předáním dítěte do babyboxu není naplněna skutková podstata výše uvedeného trestného činu, neboť dítě není vystaveno nebezpečí nebo ublížení na

¹⁴⁵ Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

¹⁴⁶ viz § 30 ZoPoZL, ve znění zákona č. 548/1991 Sb.

¹⁴⁷ podle § 76a o.s.ř.

¹⁴⁸ viz § 58 ZOR

¹⁴⁹ viz § 63 an. ZOR

zdraví na místě, kde si samotné nemůže opatřit pomoc. Což je naopak typické pro zanechávání dětí na schodech v nemocničních zařízeních, na lavičkách v parcích, u popelnic, v příkopech u cesty apod. Pomoc v babyboxech přichází okamžitě a je na odpovídající odborné úrovni, tímto způsobem zachráněný život se považuje za vyšší právo než právo dítěte být vychováváno biologickými rodiči a znát je a svůj původ¹⁵⁰. Navíc dne 30. 3. 2006 vydalo Policejní prezidium České republiky stanovisko, že policie po rodičích dětí odložených do babyboxů pátrat nebude.

V otázce zřizování a provozování babyboxů na území České republiky nebyl nalezen rozpor s Úmluvou¹⁵¹.

Argument „každé dítě má právo znát svůj biologický původ“ zástupci Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) nepopírají, konstatují, že právní problémy ve vztahu k babyboxům existují, ale ochrana dítěte je ošetřena v ZOR, v ZOSPOD a v metodickém pokynu vydaném MPSV. Tento metodický pokyn je určen pro orgány sociální péče o dítě, který nastoluje určitá pravidla v rámci své kompetence. Cílem metodického pokynu je především zajistit, aby se děti umístěné do babyboxu co nejrychleji vrátily do vlastní biologické rodiny nebo aby pro ně orgány sociální péče o dítě (dále jen „OSPOD“) našly v co nejkratší době rodinu náhradní. Způsobů je několik. Na možnosti řešení právního postavení nalezeného dítěte se musí pohlížet přísně individuálně podle konkrétní situace. Rozdílně se bude řešit situaci dítěte pohozeného na okraji obytné zóny v křoví od dítěte nalezeného v babyboxu. Rozdílný bude i postup OSPOD v případě, kdy rodiče takových dětí budou známy či neznámy. Tím vznikají různé kombinace, mající však i něco společné - u těchto dětí, ať již pohozených venku v křoví či nalezené v babyboxech, začíná „mravenčí práce“¹⁵² OSPOD, který musí učinit, popř. zajistit kroky k záchraně života a zdraví těchto dětí. V případě, že jeden z rodičů, oba společně či třetí osoba zanechá dítě v babyboxu, musí být miminko okamžitě převezeno do zdravotnického zařízení, které je mu povinno poskytnout odpovídající zdravotní péči. Zdravotnické

¹⁵⁰ Zdravotnictví a právo - Melicharová D.: Právo znát svůj genetický původ

¹⁵¹ Právní rozhledy 2000 - Poláková M.: Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte

¹⁵² Právo a rodina č. 7/2010 - Novotná V.: Nalezené děti a možnosti řešení jejich právního postavení

zařízení je zároveň povinno o odloženém dítěti neprodleně informovat místně příslušný OSPOD. V případě, že není totožnost dítěte známa, bude místně příslušným OSPOD - obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu je babybox, do kterého bylo dítě odloženo. Ten zváží konkrétní situaci, zdravotní stav a věk dítěte a na základě zjištění podá podnět nebo návrh soudu na předběžné opatření podle § 37 odst. 3 ZOSPOD, kterým se dítě svěruje do péče fyzické osoby (například žadatele o osvojení, pěstouna zařazeného do evidence žadatelů, příbuzné osoby, apod.) nebo do kojeneckého ústavu nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zdravotnické zařízení, do kterého bylo dítě po umístění do babyboxu převezeno, provede všechna zdravotní vyšetření, která jsou nutná k založení zdravotní dokumentace dítěte. Dále je nutné určit identitu dítěte, jeho datum narození, jméno a příjmení a i jeho umístění do péče osob, které mu nahradí vše, o co je připravili vlastní biologičtí rodiče, a to vše co nejrychleji, aby dítě nemuselo být zbytečně dlouho ve zdravotnickém či jiném obdobném zařízení. Pokud soud neustanoví dítěti poručníka, použije se ustanovení § 79 odst. 4 ZOR. Jak jsem již uvedla, každý případ je třeba řešit podle konkrétní situace, v jaké se dítě nachází, a to zejména z hlediska právního postavení dítěte a jeho případné uvolnění k osvojení jako optimálního řešení. Nalezené dítě je „právně volné“, tj. osvojitelné, pokud nejsou po nalezení dítěte známy jeho rodiče, pak není nutné se zabývat otázkou jejich souhlasu nebo nesouhlasu s osvojením. To znamená, že není třeba:

- čekat na uplynutí lhůty 6 týdnů od narození dítěte pro účely udělení souhlasu rodičů k osvojení, protože není nikdo, kdo by byl oprávněn souhlas projevit
- čekat na uplynutí lhůty 2 měsíců od narození dítěte pro splnění podmínky nezájmu rodičů o dítě, protože není vůči komu vyslovit nezájem o dítě
- podat k soudu návrh na vyslovení nezájmu rodičů o dítě resp. na určení, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte, protože rodiče nejsou známi¹⁵³.

Vyslovení nezájmu o dítě musí být provedeno vždy ve vztahu ke konkrétnímu rodiči. Nelze proto vyslovit výrok soudu o nezájmu k dítěti neznámých rodičů. K řízení o osvojení by mělo tedy dojít až ve chvíli, kdy je po důkladném pátrání po

¹⁵³ Právo a rodina č. 7/2010 - Novotná V.: Nalezené děti a možnosti řešení jejich právního postavení

rodičích, šetření a prověřování možných skutečností zřejmé, že dítě bylo opuštěno nebo že rodiče nemají trvalý zájem o dítě nebo že návrat dítěte do rodiny biologických rodičů není možný atd. Taktéž musí být prozkoumáno, zda v případě, že nejsou známi rodiče, jsou naživu, zda se například otec dozvěděl, že se mu narodilo dítě nebo zda rodičovskému zájmu nebrání nějaká objektivní překážka.

Pokud nebrání žádné překážky tomu, aby mohlo být dítě umístěno do náhradní rodinné péče, vyhledá příslušný OSPOD z evidence prověřených žadatelů o osvojení nebo pěstounů vhodné žadatele a následně je zkontaktuje, provede s nimi pohovor a upozorní je na skutečnosti vyplývající ze zdravotnické a jiné dokumentace dítěte, na případnou absenci některých vyšetření, na možná rizika z toho plynoucí. Také je právně poučí o specifičnosti situace nalezeného dítěte a na možnost, že se do doby pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení dítěte mohou objevit biologičtí rodiče a projevit o své dítě zájem, což je v souladu s ZOR - vzhledem k tomu, že biologičtí rodiče dítěte dosud nevyjádřili souhlas s osvojením. Je možné v souladu s ZOR vrátit dítě biologickým rodičům, pokud se o něj přihlásí. V případě, že se tak stane, je prioritní řešit otázku svěřením dítěte do péče rodičů, tj. biologických, ovšem za splnění předem daných podmínek nebo zda biologičtí rodiče souhlasí s osvojením a následným svěřením dítěte do náhradní rodinné péče. Kdykoliv před pravomocným rozhodnutím soudu o osvojení dítěte se podaří vypátrat biologické rodiče nebo alespoň jednoho z rodičů nebo přihlásí-li se sami, řízení o osvojení dítěte se touto skutečností zastavuje. Naopak v případě, že rodiče dítěte jsou dohledáni až po pravomocném rozhodnutí soudu o osvojení, nemá jejich nalezení vliv na platnost rozhodnutí soudu o osvojení, v jehož důsledku biologičtí rodiče pozbyli rodičovskou zodpovědnost k dítěti, neboť za právní rodiče jsou od právní moci rozhodnutí o osvojení považováni osvojitelé. Tento stav je možné zvrátit pouze výjimečně - v ojedinělých případech, a to za předpokladu, že dítě bylo osvojeno pouze zrušitelně a soud by dospěl k názoru, že s ohledem na postavení biologických rodičů, kteří nezavinili odložení dítěte a neměli možnost zabránit osvojení dítěte, je v zájmu dítěte přistoupit ke zrušení osvojení a obnovit vazby k biologické rodině.

Naopak v případě, kdy je totožnost dítěte známá (například byl přiložen rodný list dítěte, matka kontaktovala příslušný OSPOD, zdravotnické zařízení či jiný

subjekt a „identifikovala“ dítě), bude celou záležitost řešit příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností a obecní úřad podle trvalého pobytu dítěte. Do doby, než soud ustanoví dítěti poručníka, postupuje se podle § 79 odst. 4 ZOR. OSPOD zkontaktuje biologické rodiče dítěte a nabídne jim spolupráci při řešení jejich nepříznivé situace, ve které se ocitli. Zajistí biologickým rodičům dítěte možnou pomoc a podporu v případě, že se rozhodnou dítě si ponechat. V případě, že nebude možné zajistit návrat dítěte do jeho vlastní rodiny, zvolí OSPOD další postup vzhledem k zájmům a perspektivě dítěte. Především se pokusí zajistit souhlas obou biologických rodičů s osvojením. Pokud biologičtí rodičové souhlasit nebudou a zároveň nebudou o dítě projevovat zájem po dobu stanovenou v ZOR, tj. 6 týdnů, postupuje OSPOD tak, aby se dítě v co nejkratším čase ocitlo ve vhodné náhradní rodině.

Samotná zákonná úprava babyboxů právně ošetřena není, proto Ministerstvo zdravotnictví vypracovalo věcný záměr zákona týkající se zakotvení babyboxů a postupu odborného zdravotnického personálu ve věci nalezeného dítěte. Inspirací byl zákon Slovenské republiky o kojeneckých ústavech a dětských centrech. Uzákoněna by v nové právní úpravě měla být podpora matkám spočívající v poskytnutí sociální, právní, ekonomické a jiné ochrany, pomoci a poskytnutí informací pro případ, kdy se matky rozhodnou pro variantu opustit své dítě a předat ho do babyboxu.

Česká republika není jedinou zemí, která se snaží babyboxy právně regulovat. Opuštěným dětem se v nám jazykově nejbližší řeči - slovenském jazyce říká „nechcené dieta“ a speciálnímu zařízení pro bezpečné opuštění novorozenců „hniezdo záchraný“. V anglickém jazyce „foundling“ nebo „abandoned child“ znamená nalezené nebo odložené dítě, „baby hatch“ (do češtiny lze přeložit jako dětská komůrka) se nazývá schránka pro nechtěné děti. V německy mluvících zemích pro nalezené či opuštěné děti mají dva výrazy - „Findelkind“ nebo „Findling“ a slovo „Babyklappe“ pro označení schránky, ve které je možné dítě anonymně zanechat. Obdobný význam mají „Babyfenster“ (dětské okénko) a „Babykörbchen“ (dětský košík).

Ještě bych chtěla upozornit na relativně častou záměnu pojmů „opuštěné dítě“ a „sirotek“. Sice je dítě nalezené v babyboxu tzv. dítětem opuštěným, ale většinou se

jedná o novorozence, kteří byli opuštěni svými matkami. Takové opuštěné děti však nejsou sirotci. Sirotek je dítě, které stejně jako dítě opuštěné nemá vlastní biologické rodiče nebo s nimi nežije. Ale na rozdíl od dětí opuštěných zná sirotek své rodiče nebo jeho rodiče znali alespoň jiní lidé - například rodina nebo příbuzní. Což neplatí pro opuštěné děti - ti své rodiče neznají a většinou ani nemají možnost se o svých rodičích cokoliv dozvědět, neboť jsou často opuštěni a zanecháni anonymně.

6. 3 Současný stav ve světě

Na Slovensku z iniciativy občanského sdružení „Šanca pre nechcených“ a jeho prezidentky a novinářky Mgr. Anny Ghannamové od roku 2004 fungují tzv. „hniezda záchrany“, jež jsou obdobou českých babyboxů, a to v nemocnicích v Bratislavě na Kramároch, Žilíně a Prešově. V roce 2005 a 2007 se jejich počet rozšířil o „hniezda záchrany“ v dalších slovenských městech. V současné době mají slovenské matky možnost zanechat nechtěné novorozence ve spolehlivé lékařské i sociální péči na třinácti místech Slovenské republiky. Celkem do nich bylo vloženo čtrnáct dětí.

V problematice opuštěných dětí předčí ostatní státy svou právní úpravou Německo. Podle posledních dostupných informací je na území Německa zřízeno 67 míst (z toho 5 v hlavním městě Berlíně), kam je možno dítě anonymně položit. Jde o schránky podobné inkubátorům zvané „Babyklappe“. Nejde ovšem jen o počet Babyklappe. V institucích, speciálně zařízených pro zanechávání nechtěných dětí, je matce umožněno anonymní předání dítěte¹⁵⁴ po telefonické domluvě nebo v jiných zařízeních může matka s dítětem setrvat po dobu, než se rozhodne, zda si dítě ponechá nebo se jej vzdá. Běžné jsou v Německu i jiné formy pomoci osobě, která se ocitla v těžké životní situaci. Například sdružení SterniPark v Hamburku zprostředkovává anonymní porody. Stávalo se, že se matka pro anonymně porozené dítě vrátila nebo na sebe nechala spojení, protože si přála zůstat s dítětem v kontaktu.

¹⁵⁴ Justiční praxe 2002 - Hermanová M.: Právní aspekty problematiky anonymního odkládání dětí a anonymních porodů v SRN a některých dalších zemích

Mimo evropský kontinent se jako inspirativní ukazuje přístup významné osobnosti Pákistánu¹⁵⁵ - pana Abdussattara Édhího, který vyvěsil před svou ústřední kancelář v Karáčí ceduli s nápisem „Nezabíjejte své dítě“. Současně sem podobně jako do desítek dalších jeho kanceláří v celém Pákistánu nechal instalovat kovové kolébky. V ní může matka anonymně zanechat své nechtěné dítě. Jen ústřední kancelář v Karáčí přijímá každý měsíc okolo devíti desítek dětí. Systém je propracovaný následujícím způsobem - v prvním dnech je nalezené dítě v péči ošetrovatelky. Následně je odevzdáno do lékařské péče na klinice Édhího nadace, později nalezne útočiště a zároveň svůj nový domov v sirotčinci a vzdělání získá na jedné z Édhího škol. S pracovní kvalifikací a s věnem vstoupí do pečlivě připraveného a domluveného manželského svazku.

¹⁵⁵ viz více v National Geographic Česko - září 2007, str. 68

Závěr

Cílem mé diplomové práce je právní analýza platné právní úpravy rodičovství ve své nejjobecnější právní podobě rozšířené o instituty týkající se problematiky porodu s utajením totožnosti matky, babyboxu, surogačního mateřství, asistované reprodukce aj.

Ač jsem si vědoma značné šíře a hloubky jednotlivých témat, které jsem zařadila do obsahu své diplomové práce, soustředila jsem se zejména na právní podtext daných témat vycházející ze současné právní úpravy. Exkurz do právní historie, teorie a praxe potvrdil, že na rodičovství není v jednotlivých zemích nahlíženo stejně. Rozdílnost zahraničních právních přístupů neznamena pozitivní, ani negativní právní vyspělost daných států, naopak potvrzuje složitost a mnohotvárnost celé problematiky napříč celým fenoménem rodičovství spojeným s dalšími „příbuznými“ instituty.

Co se týká právního stavu v České republice - při psaní předložené diplomové práce se objevila řada zákonem neřešených situací a možností, o které by bylo dobré současnou právní úpravu doplnit. Vhodný okamžik vidím v připravované rekodifikaci OZ, který přináší nejen revoluční změny v systematicke zákoníku, nové instituty a terminologii, ale především počítá se začleněním rodinného a částečně také obchodního a pracovního práva. Návrh připravované rekodifikace OZ je rozdělen do pěti částí, ze které část druhou tvoří rodinné právo - konkrétně §§ 594 - 915. Obecné pojetí rodinného práva zůstává nezměněno. Návrh připravované rekodifikace OZ v největší míře navazuje na právní úpravu platnou v současném ZOR, která je široce vžitá, a inspiruje se v ní. Pokud je navržena v rámci úpravy rodinného práva nějaká odchylka od současného stavu, jde především o změny formulační, jejichž účelem je usnadnit porozumění textu, a také výklad konkrétního právního pravidla. Konkrétně autoři neopouštějí při určování rodičovství, resp. mateřství zažité pravidlo - podle dnes platného § 50a ZOR, podle kterého je matkou dítěte žena, která dítě porodila. Ustáleným výkladem se dovozuje, že toto platí bez ohledu na to, jakého původu byl genetický materiál, z něž dítě vzešlo. S obsahem tohoto návrhu si dovolím částečně

nesouhlasit. Právě proto, že dnešní vývoj v lékařské vědě pokročil už na takovou úroveň, kdy je možné mít „pohlavní styk bez dětí“ a dnes dokonce i „dětí bez pohlavního styku“, nejsem spokojena s § 50a ZOR, který nebere ohled, a to ani v návrhu připravované rekodifikace OZ, na biologický pohled na mateřství, posléze otcovství. Bohužel, je prokázanou skutečností, že schopnost dvou heterosexuálních osob přirozenou cestou počít svého vlastního potomka, se stále snižuje, proto bych dala prostor pro moderní lékařskou vědu a poskytla pomoc těmto párům, aby měli možnost mít svého biologického potomka. Nemám v úmyslu rozebírat klady a zápory osvojení, jen se zmíním, že je to jedna z variant náhradního rodičovství. Po právní stránce je osvojení poměrně složité a zdlouhavé, proto možní budoucí rodiče tuto formu po dvou či třech letech čekání na „vlastní“ dítě vzdávají, protože jejich úsilí nevede k vytouženému cíli, tj. k „vlastnímu“ dítěti.

Návrh připravované rekodifikace OZ týkající se právní problematiky otcovství systém domněnek otcovství zachovává. Reaguje ovšem na pokroky v oblasti asistované reprodukce, takže navíc obsahuje ustanovení o otcovství dítěte, které se narodilo z umělého oplodnění. Za otce se v takovém případě bude považovat muž, který dal k umělému oplodnění své partnerky souhlas. V případě, že se takto narodí dítě ženě, která je provdána, určí se otcovství již na základě toho, že se dítě narodilo v manželství, takže za otce se bude považovat manžel matky.

Co se týká právní úpravy popírání otcovství, rovněž návrh připravované rekodifikace OZ navazuje na současnou úpravu. To znamená, že manžel matky, jakož i muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením, mají možnost ve lhůtě šesti měsíců své otcovství popřít¹⁵⁶. Stejně právo má matka dítěte. Ve výjimečných případech může dojít k popření otcovství též na návrh nejvyššího státního zástupce i poté, co již rodičům uběhly jejich lhůty pro popření otcovství.

Podle právní úpravy týkající se rodičovské zodpovědnosti podle návrhu připravované rekodifikace OZ mají rodiče a děti vůči sobě navzájem práva a povinnosti, kterých se nemohou vzdát. Účelem povinností a práv rodičů k dítěti je zajištění hmotného i morálního prospěchu dítěte. Návrh připravované rekodifikace

¹⁵⁶ contra náleží Ústavního soudu - viz níže

OZ přebírá platný právní stav a navazuje na něj. Zároveň však přináší některá formulační zpřesnění, některé otázky podrobněji rozvádí a doplňuje některá nová ustanovení, která v současném ZOR chybí. Novinkou jsou ustanovení o osobním styku rodiče s dítětem. Osobní styk rodiče s dítětem je chápán jako právo, ale i povinnost rodiče. Výkon osobního styku nelze svěřit jiné osobě. Oba rodiče jsou povinni se zdržet všeho, co by narušovalo vztah dítěte k rodičům či ztěžovalo jeho výchovu. Dále jsou rodiče povinni si vzájemně sdělit vše, co se týká dítěte a jeho zájmů. Taktéž mají povinnost a právo pečovat o jmění dítěte, především je jako řádní hospodáři spravovat. Peněžní prostředky, o kterých lze předpokládat, že nebudou zapotřebí ke krytí výdajů souvisejících s majetkem dítěte, musí bezpečně uložit.

Pohled do historie, současnosti a budoucnosti právní úpravy rodinného práva nám napovídá, že nás jako demokratický středoevropský stát čeká ještě nemalé úsilí k dosažení dostatečného právního podkladu našeho soukromého práva. Jedním z mnoha a mnoha „počinů“ je náleží¹⁵⁷ Ústavního soudu (rozhodnutý dne 8. 7. 2010, publikovaný dne 14. 7. 2010), o kterém v plénu ve složení předseda soudu Pavel Rychetský a soudci František Duchoň, Vlasta Formánková, Vojen Güttler, Pavel Holländer, Ivana Janů, Vladimír Kůrka, Dagmar Lastovecká, Jiří Mucha, Jiří Nykodým, Miloslav Výborný, Eliška Wagnerová a Michaela Židlická rozhodli¹⁵⁸ na návrh Zdeňka Slavíka¹⁵⁹, zastoupeného Mgr. Janem Valihrachem, advokátem se sídlem Jihlava, Žižkova 13, a II. senátu Ústavního soudu o zrušení § 57 odst. 1 ZOR za účasti Poslanecké sněmovny a Senátu jako účastníků řízení, tak, že se § 57 odst. 1 ZOR ruší dnem 31. prosince 2011 ve slovech „do šesti měsíců“¹⁶⁰. V odůvodnění se plénum Ústavního soudu ztotožnilo s odůvodněním výše zmíněného stěžovatele, který spatřoval porušení svého základního práva na ochranu rodinného a soukromého života ve smyslu čl. 10 odst. 2 LZPSV a čl. 8 odst. 2 Úmluvy a v aplikaci § 57 odst. 1 ZOR ve spojení s ustanovením § 62 ZOR, na základě které došlo k porušení jeho základního práva domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a

¹⁵⁷ viz www.nalus.usoud.cz

¹⁵⁸ viz www3.halonoviny.cz/articles/view/204889

¹⁵⁹ viz www.ceskenoviny.cz/domov/zpravy/pulrocni-lhuta-pro-popreni-otcovstvi-poskozujee-otce-rozhodl-us

¹⁶⁰ viz www.rozhlas.cz/zpravy/spolecnost/_zprava/zakonodarci-museji-nove-upravit-lhutu-pro-popreni-otcovstvi

nestranného soudu ve smyslu čl. 36 odst. 1 a 2 LZPSV a rovněž čl. 6 a 13 Úmluvy. Stěžovatel navíc upozornil i na dotčení svého základního práva vlastnit majetek¹⁶¹.

Ústavní soud ve svém odůvodnění dále uvedl, že stanovení určité lhůty pro podání návrhu na popření otcovství není samo o sobě protiústavní; vymezení této lhůty a podmínek jejího běhu však musí vyváženým způsobem respektovat všechna dotčená práva a chráněné zájmy. Je možné uvažovat o tom, že po určitou dobu by měl právní otec, jehož otcovství bylo založeno zákonnou domněnkou, mít možnost podat návrh na popření otcovství bez ohledu na další okolnosti. V takovém případě je však lhůtu 6 měsíců třeba považovat za nepřiměřeně krátkou, stejně jako určení počátku jejího běhu ke dni, kdy se manžel matky o narození dítěte dozvěděl¹⁶². Například ve Slovenské republice byla původní 6 měsíční popěrná lhůta nahrazena lhůtou tříletou¹⁶³. Ani po uplynutí takto konstruované popěrné lhůty však nelze možnost popírat otcovství dítěte osobám, které na tom mohou mít důvodný zájem, spočívající zejména v ochraně jejich základních práv. V té souvislosti není bez zajímavosti, že poprvé se tento právní prostředek objevil v právním řádu platném na území dnešní České republiky v rámci tzv. rasového zákonodárství¹⁶⁴.

Na závěr diplomové práce jsem chtěla učinit poznámku, že jsem si při zpracovávání nekladla za reálný cíl vše vyřešit, objasnit či navrhnout každé „chybějící“ řešení právní úpravy, ani ji výrazně zredukovat a zjednodušit. Mým záměrem bylo nastínění historického vývoje, současného kontextu právního stavu a právní pohled do budoucí právní úpravy soukromého práva.

¹⁶¹ viz čl. 11 LZPSV

¹⁶² viz § 57 odst. 1 ZOR

¹⁶³ viz www.novinky.cz/domaci/205882-sestimesicni-lhuta-pro-popreni-otcovstvi-je-moc-kratka-rozhodl-us.html

¹⁶⁴ viz § 2 odst. 3 vládního nařízení č. 180/1941 Sb., kterým se vydávají některé předpisy o sporech o rodový nebo pokrevní původ

Seznam zkratek

Evropská úmluva - Evropská úmluva o lidských právech

EU - Evropská unie

LZPSV - ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

OZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozd. předpisů

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

MZ - Ministerstvo zdravotnictví České republiky

R - rozhodnutí publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek

Úmluva - Úmluva o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)

ZoMJP....- zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

ZOSPOD- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

ZoPoZL - zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozd. předpisů

ZOR - zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

ZoSvVM - zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy

a

soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

ZoVEB - zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech

Seznam použité literatury

1. Knihy

Handerka J.: Moderní genetika a naše současné rodinné právo, Acta Universitatis Carolinae Iuridica 1973

Handerka J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.

Holub M., Nová H., Hyklová J.: Zákon o rodině - Komentář a předpisy související, 7. vydání, Linde Praha, 2005

Hrušáková M., Králíčková Z.: Komentář k zákonu o rodině, C. H. Beck 1998

Hrušková, M. a kol - Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, Komentář, 4. vydání, C.H.Beck 2009

Kincl J., Urfus V.: Římské právo, Panorama, Praha 1990

Knappová M. a kol.: Občanské právo hmotné 3, 4. vydání, Aspi 2007

Másilko V.: Mezinárodní právo rodinné, Panorama, Praha 1979

Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H. Beck Praha 1999

Švestka J., Jehlička, O., Spáčil, J., Škárová, M. a kolektiv: Občanský zákoník - komentář, 10. vydání, Praha, C. H. Beck, 2006

Tretera J. R.: Církevní právo, nakladatelství Jan Krigl, Praha 1993

2. Právní předpisy

- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
- zákon č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
- zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 422/2004 Sb., o utajovaných porodech, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozd. předpisů
- Úmluva o právech dítěte (Sdělení č. 104/1991 Sb.)
- ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

3. Časopisy, články a studie

- Bulletin Advokacie 1983 - Handerka J.: Umělé oplodňování a otázky rodičovství v novelizovaném zákoně o rodině
- Bulletin Advokacie 1986 - Handerka J.: K některým problémům určení a popření mateřství
- Gender Sociologie 27/1/2008 - Slepíčková L.: Postoje českých žen a mužů k asistované reprodukci a adoptivnímu rodičovství
- Justičná revue č. 1/1990 - Arnoldová M.: Pojem výchova v rodinnon práve
- Právny obzor 1984 - Drgonec J.: Právne problémy umelého oplodňovania a ich úprava v ČSSR
- Právny obzor 1986 - Handerka J.: Surogační mateřství
- Právnik 1970 - Fiala, J., Steiner V.: Teoretické otázky určení mateřství podle čs. práva
- Právnik č. 1/1999 - Veberová M., Uhlíč D.: Některé právní aspekty asistované reprodukce
- Právní fórum č. 4/2007 - Frinta, O.: Asistovaná reprodukce - nová právní úprava
- Právní praxe č. 5/1998 - Handerka J.: Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině
- Právní praxe č. 5/1998 - Zuklínová M.: Co je nového v zákoně o rodině
- Právní praxe č. 8/1998 - Handerka J.: Rodičovská zodpovědnost a související otázky od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.
- Právní praxe č. 9/1998 - Handerka J.: Otázky mateřství a otcovství od účinnosti zákona o rodině
- Právní praxe č. 2-3/1999 - Chmelková J.: Stav kodifikácie rodinného práva v Slovenskej republike
- Právní praxe č. 2-3/1999 - Antokolskaja M.V.: Nové ruské rodinné právo
- Právní praxe č. 2-3/1999 - Boele - Woelki: Cesta k evropskému rodinnému právu
- Právní praxe č. 2-3/1999 - Radvanová S.: Stav české rodiny a rodinného práva v současné době

- Právní rozhledy č. 2/1997 - Gregorová Z. a kol.: K některým otázkám právní subjektivity způsobilosti k právním úkonům
- Právní rozhledy 2000 - Poláková M.: Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte
- Právní rozhledy 2005 - Hrušáková M., Králíčková Z.: Anonymní mateřství v České republice - utopie nebo realita?
- Právo a rodina č. 6/2001 - Nová H.: Kyselá jablka rodinného práva
- Právo a rodina č. 11-12/2001 - Nová H.: Stavební spoření nezletilých
- Právo a rodina č. 1/2002 - Macháčková L.: Pravidla pro určení a změnu příjmení dítěte
- Právo a rodina č. 3/2001 - Hrušková M.: Určení jména dítěte v novém zákonu o matrikách
- Právo a rodina č. 10/2006 - Kodriková Z.: Matka vždycky jistá?
- Právo a rodina č. 12/2007 - Lužná R.: Rodičovská zodpovědnost nezletilého rodiče
- Právo a rodina č. 7/2008 - Nová H.: Rodičovská zodpovědnost v českém právu
- Právo a rodina č. 7/2010 - Novotná V.: Nalezené děti a možnosti řešení jejich právního postavení
- Socialistická zákonnost č. 6/1966 - Bubník O.: Schvalování důležitých úkonů nezletilého soudem
- Sociální politika č. 9/2001 - Haberlová V.: Rodičovství a velikost rodiny
- Správní právo č. 1/1978 - Zikmundová E.: Poznámky k problematice umělého oplodnění
- Správní právo č. 5-6/2003 - Scheu H.: Smysluplnost současné koncepce práv dítěte
- Správní právo č. 5-6/2003 - Mikule V.: Základy statusových práv v právu veřejném a přehled jejich současné úpravy
- Správní právo č. 5-6/2003 - Radvanová S.: Rodina jako zdroj statusových práv
- Správní právo č. 5-6/2003 - Winterová A.: Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek
- Zdravotnictví a právo - Melicharová D.: Právo znát svůj genetický původ
- Zdravotnické právo 5-6/1998 - Radvanová, S. – Kdo jsou rodiče dítěte - jen zdánlivě jednoduchá otázka

Obsah:	
Čestné prohlášení	
Poděkování	
Úvod	1
1. Rodičovství	3
2. Mateřství	6
2. 1 Porod s utajením totožnosti matky	7
2. 2 Surogační mateřství	10
2. 2. 1 Současný stav v České republice	10
2. 2. 2 Současný stav ve světě	13
3. Otcovství	17
3. 1 První domněnka otcovství	18
3. 2 Druhá domněnka otcovství	19
3. 3 Třetí domněnka otcovství	21
4. Rodičovská zodpovědnost	25
4. 1 Historický vývoj právní úpravy	25
4. 2 Současný stav v České republice	26
4. 3 Současný stav v Evropě	35
5. Asistovaná reprodukce	39
5. 1 Současný stav v České republice	41
6. Babyboxy	46
6. 1 Historický vývoj	46
6. 2 Současný stav v České republice	47
6. 3 Současný stav ve světě	53
Závěr	55
Seznam zkratk	59
Seznam použité literatury - 1. Knihy	60
2. Právní předpisy	61
3. Časopisy, články a studie	62
Obsah	64
Resumé	65

Resumé

I choose the theme my graduation theses „The Legal Premises of Parenthood“. I choose this theme from the graduation theses for me most interesting.

The sense my graduation theses is finding and writing about parenthood with reference to these as babybox, reproduction and subrogation's motherhood.

The theme „The Legal Premises of Parenthood“ is important for my practise in law office, too. My practise in law office is especially in civil law and in family law. Family law is for me nearest law, that I want to follow family law after my ending university education in my professional life.

I think, that family and parenthood are important theses for everybody in personal life. And I want to follow these family and parenthood in my professional life, too. I want to be a good lawyer in family law.

Every theses as babyboxes, reproduction and subrogation's motherhood have aspects, that are important for today's people. I keep at that theses in my graduation theses.

In substance I will to write about these babyboxes, which is in today's time and age the relative new's theses. In the Czech Republic is babybox a new idea, that 5 years ago nobody knew about babybox, nobody knows what is babybox etc.

Until year 2009 most of people didn't listen, understand or know about the meaning babybox. These babybox to this day isn't plain sentiment from specialist's.

I group, what babybox back stand, because I'm thinking, that babybox is very good idea. I'm afraid, that this very good idea is possible to abuse, too. In the conviction is possible to abuse everything in everytime everywhere.

For me is important, that babybox exist's and the mother's have a option to decision about your baby, which they give a birth. It isn't important whether I utilize this baby.

They are very actuality and events leading up to legal regulations. Very events have need of legal regulations. In this time isn't yet legal regulations about my these „The legal premises of parenthood“. Now is here a new problem, which need's of legal regulations. The future legal regulations of babybox isn't for majority of people,

after all is very important. After all this legal regulations utilize only minority of people - primarily mothers.

„The Legal Premises of Parenthood“

key words: babybox, reproduction, surrogation's motherhood

klíčová slova: babybox, asistovaná reprodukce, surogační mateřství